

T.C.
BARTIN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ÖĞRETİMİ ANABİLİM DALI
BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR EĞİTİMİ BİLİM DALI

AKTİF SPOR YAPAN VE YAPMAYAN SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ
ÖĞRENCİLERİNİN SPORDA ŞİDDET EĞİLİMİ VE SALDIRGANLIK
DAVRANIŞLARINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
Yusuf Mert ÖZTÜRK

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Naci DİLEK

BARTIN-2019

T.C.
BARTIN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ÖĞRETİMİ ANABİLİM DALI
BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR EĞİTİMİ BİLİM DALI

AKTİF SPOR YAPAN VE YAPMAYAN SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ
ÖĞRENCİLERİNİN SPORDA ŞİDDET EĞİLİMİ VE SALDIRGANLIK
DAVRANIŞLARINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

2008

HAZIRLAYAN
Yusuf Mert ÖZTÜRK

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Naci DİLEK

BARTIN-2019

KABUL VE ONAY

Yusuf Mert Öztürk tarafından hazırlanan “Aktif Spor Yapan Ve Yapmayan Spor Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin Sporda Şiddet Eğilimi Ve Saldırganlık Davranışlarına İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi” başlıklı bu çalışma 09.09.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/oy çokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : **Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Naci DİLEK**

Üye : **Dr. Öğr. Üyesi Hayri AKYÜZ**

Üye : **Doç. Dr. Mutlu TÜRKMEN**

Bu tezin kabulü Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulunun ...../...../20.. tarih ve .....sayılı kararıyla kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Nuriye SEMERCİ
(Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü)

BEYANNAME

Bartın Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü tez yazım kılavuzuna Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Naci DİLEK'in danışmanlığında hazırlamış olduğum "Aktif Spor Yapan ve Yapmayan Spor Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin Sporda Şiddet Eğilimi ve Saldırganlık Davranışlarına İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi" adlı yüksek lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

09/09/2019

Yusuf Mert ÖZTÜRK

ÖN SÖZ

Sporda şiddet ve saldırganlık konusu günümüzde hala en önde gelen sorunlardan biridir. Spor kardeşlik ve dostluk temelleri üzerine kurulması gerekirken yerini hırs ve para almaktadır. Bu durum kazanma isteğini daha da arttırmakta ve saldırganlık hissini güdülemektedir. Hakem, oyuncu, seyirci ve diğer etmenlerin etkileriyle oluşan saha olayları spor bilimleri öğrencilerinin sporda şiddet ile ilgili düşüncelerini etkilemektedir. Malesef şiddet şiddeti doğurmaktadır. İstenmeyen olayların yaşandığı müsabakalarda sporcular olumsuz yönde etkilenmektedir. Sporda örnek olmak için iyi bir sporcu olmak kadar karakterli bir sporcu olmak gerekmektedir. İyi bir eğitim bol çalışmak ve örnek davranışlar sergileyerek sporumuzun gelişeceğine inanıyorum. Bu çalışma ile saldırganlık davranışının azaltılması için geleceğin beden eğitimi öğretmenleri ve antrenörlerinin gelecek nesillere daha ahlaklı sporcular yetiştirmesi için katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmamda sevgisi, güveni ve teşvikleriyle her anımda yanımda olan sevgili eşim Merve ÖZTÜRK başta olmak üzere, bana verdikleri emekleri ile haklarını asla ödeyemeyeceğim annem ve babam Hacer ve Emre ÖZTÜRK'e, Her konuda bana yardımcı ve yol gösterici olan Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Naci DİLEK hocama ve her zaman yanımda olan desteğini esirgemeyen Doç. Dr. Şakir BEZCİ hocama sonsuz teşekkür ederim.

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Aktif Spor Yapan ve Yapmayan Spor Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin Sporda Şiddet Eğilimi ve Saldırganlık Davranışlarına İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi

Yusuf Mert ÖZTÜRK

Bartın Üniversitesi

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Öğretimi Anabilim Dalı

Beden Eğitimi ve Spor Eğitimi Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Naci DİLEK

Bartın-2019, Sayfa: XIII + 63

Bu araştırmanın genel amacını; Aktif spor yapan ve yapmayan sporcuların sporda şiddet ve saldırganlık davranışlarına ilişkin görüşlerinin incelenmesi oluşturmaktadır. Araştırmada, mevcut durumu belirlemek adına tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini spor bilimleri fakültesi öğrencileri oluştururken, örneklem grubunu 2018-2019 eğitim öğretim yılında Gazi Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi'nde öğrenim gören, aktif spor yapan ve yapmayan sporcular arasında tesadüfi örneklem seçme yöntemiyle belirlenen 249 [$n_{(erkek)}=174$, $n_{(kadın)}=75$] sporcu oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama araçları olarak, araştırmacı tarafından oluşturulan “Kişisel Bilgi Formu”, Tuzgöl (1998) tarafından geliştirilmiş olan “Saldırganlık Ölçeği” ve Göka, Bayat ve Türkçapar (1995) tarafından geliştirilmiş olan “Şiddet Eğilimi Ölçeği” kullanılmıştır. Verilerin analizinde, katılımcıların kişisel özelliklerini betimleyici frekans ve yüzde dağılımları çıkarılmış, ölçeklere verilen cevapların aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları hesaplanarak, şiddet eğilimlerine ve saldırganlık düzeylerine ilişkin dağılımlar belirlenmiştir. Alt problemlere ilişkin bağımsız değişkenlerle; şiddet eğilimi ve saldırganlık düzeyleri parametrik testlerle sınanmış, ikili karşılaştırmalar için t testi, üç veya daha fazla küme karşılaştırmaları için Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Katılımcıların şiddet eğilimi ile saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi amacıyla ise Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon (r) Katsayısı tekniğinden faydalanılmıştır. Analizlerde anlamlılık düzeyi ise “ $p<0.05$ ” olarak alınmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre; cinsiyet değişkenine bağlı olarak aktif olmayan sporcuların şiddet eğiliminde anlamlı farklılığa rastlanmıştır. Bu farklılık erkek katılımcıların şiddet eğilimlerinin daha yüksek olduğundan kaynaklanmaktadır. Aylık gelir değişkenine bağlı olarak aktif sporcuların şiddet eğiliminde anlamlı farklılığa rastlanmıştır. Bu farklılığa bağlı ortalama puanlar göstermektedir ki, aktif sporcuların aylık gelirleri düştükçe şiddet

eğilimleri artış göstermektedir. Aktif olmayan sporcuların yaş ve spor yaşı değişkenleri ile saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı düzeyde ters yönlü ilişki olduğu tespit edilmiştir. Son olarak ise aktif olan ve olmayan her iki grubun da şiddet eğilimleri ve saldırganlık düzeyleri arasında ilişki olduğu ve bu ilişkinin pozitif yönlü olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Spor, Sporcu, Saldırganlık, Şiddet.

ABSTRACT

Master's Thesis

Investigation of The Views of The Students of The Faculty of Sport Sciences with and Without Active Sports on The Tendency of Violence and Aggression Behaviors in Sports

Yusuf Mert ÖZTÜRK

Bartın University

Institute of Educational Sciences Department of

Physical Education and Sports Teaching

Thesis Advisor: Asst. Prof. Ahmet Naci DİLEK

Bartın-2019, Pp: XIII + 63

The general purpose of this research; Investigation the opinions of active and non-active athletes about violence and aggression behaviors in sports. In the research, screening model was used to investigation the current situation. The population of the study consists of the students of the faculty of sports sciences. The sample group was investigation by random sampling method among the athletes who studied at Gazi University, Faculty of Sport Sciences in 2018-2019 academic year. female) = 75] athletes. In the study, Bilgi Personal Information Form tarafından, "Aggression Scale Tuz developed by Tuzgöl (1998) and Violence Tendency Scale tarafından developed by Göka, Bayat and Türkçapar (1995) were used as data collection tools. In the analysis of the data, frequency and percentage distributions describing the personal characteristics of the participants were extracted, arithmetic means and standard deviations of the responses to the scales were calculated and distributions related to violence tendencies and aggression levels were determined. Independent variables related to sub-problems; Violence tendency and aggression levels were tested by parametric tests, t test was used for paired comparisons, and One Way Analysis of Variance (ANOVA) was used for three or more cluster comparisons. Pearson Product-Moment Correlation (r) Coefficient technique was used to determine the relationship between the participants' violent tendency and aggression levels. Significance level was taken as " $p < 0.05$ ".

According to the results of the research; There was a significant difference in the violence tendency of inactive athletes depending on gender. This difference arises from the fact that male participants have a higher tendency to violence. There was a significant difference in the violence tendency of active athletes depending on monthly income variable. The average scores due to this difference show that as the monthly income of active athletes decreases, the tendency of violence increases. It was found that there was a significant inverse relationship between age and sports age variables of inactive athletes and aggression levels.

Finally, it is concluded that there is a relationship between violence tendencies and aggression levels of both active and inactive groups and this relationship is positive.

Key Words: Sport, Athlete, Aggression, Violence.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	II
BEYANNAME	III
ÖNSÖZ.....	IV
ÖZET	V
ABSTRACT.....	VII
İÇİNDEKİLER.....	IX
TABLolar LİSTESİ.....	XII
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XIII

BİRİNCİ BÖLÜM: GİRİŞ	1
1.1.Problem.....	2
1.2.Araştırmanın Amacı	3
1.3.Araştırmanın Önemi.....	3
1.4.Sayıtlar.....	3
1.5.Sınırlılıklar	3
1.6.Tanımlar.....	3

İKİNCİ BÖLÜM: LİTERATÜR İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	4
2.1. Saldırganlık	4
2.1.1. Saldırganlık kavramı.....	4
2.1.2. Saldırganlığın nedenleri	6
2.1.2.1. Engelleme	6
2.1.2.2. Mensubiyet duygusu	6
2.1.2.3. Cinsiyet faktörü	7
2.1.2.4. Erotizm	7
2.1.2.5. Taraftarlık	8
2.1.2.6. Kültür	8
2.1.3. Saldırganlığın türleri	9
2.1.3.1. Amaç yönelimli saldırganlık	9
2.1.3.2. Araçsal saldırganlık	10
2.1.3.3. Emir altındaki saldırganlık	10
2.1.3.4. Düşmanlık içeren saldırganlık	11

2.1.3.5. Atılgnlık	11
2.1.4. Saldırgnlık ile ilgili kuramlar.....	11
2.1.4.1. Engelleme-Saldırgnlık kuramı	11
2.1.4.2. Sosyal öğrenme kuramı	13
2.1.4.3. Psikanalitik kuramlar	14
2.1.4.3.1. Temel dürtü kuramı.....	14
2.1.4.3.2. Diğer psikanalitik kuramlar	16
2.2. Şiddet	17
2.2.1. Şiddet kavramı	17
2.2.2. Şiddetin nedenleri	18
2.2.3. Şiddetin türleri	19
2.2.3.1. Araçsal şiddet.....	19
2.2.3.2. Düşmanlık içeren şiddet	19
2.2.3.3. Atılgnlık	19
2.2.4. Şiddetin boyutları	22
2.3. Sporda Saldırgnlık ve Şiddet	22
2.3.1. Saldırgnlık ve şiddet teorileri	22
2.3.1.1. Psiko-Analitik teori.....	22
2.3.1.2. Biyolojik teori	23
2.3.1.3. Öğrenme teorisi.....	23
2.3.1.4. Sosyal öğrenme teorisi	23
2.3.1.5. İçgüdü teorisi	26
2.3.1.6. Engelleme saldırgnlık teorisi	26
2.3.1.7. Holigan bağımlılığı teorisi.....	27
2.3.2. Sporda saldırgnlığın ve şiddetin önlenmesi	27
2.3.3. Türkiye’de ve dünyada sporda yaşanan bazı şiddet olayları	28
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: YÖNTEM	32
3.1. Araştırma Modeli	32
3.2. Evren Örneklem	32
3.3. Veri Toplama Araçları.....	32
3.3.1. Kişisel bilgi formu.....	32
3.3.2. Saldırgnlık ölçeği.....	32
3.3.3. Şiddet eğilimi ölçeği.....	33

3.4. Verilerin Analizi	33
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: BULGULAR	35
4.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular	36
4.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular	37
4.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular	38
4.4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular	40
BEŞİNCİ BÖLÜM: TARTIŞMA, SONUÇLAR VE ÖNERİLER.....	42
5.1. Tartışma	42
5.2. Sonuçlar	44
5.3. Öneriler	46
KAYNAKÇA	47
EKLER	57
Ek 1: Kişisel Bilgi Formu	57
Ek 2: Saldırganlık Ölçeği.....	58
Ek 3: Şiddet Eğilimi Ölçeği	59
Ek 4: Saldırganlık Ölçeği İzin Yazısı	61
Ek 5: Şiddet Eğilimi Ölçeği İzin Yazısı.....	62
ÖZGEÇMİŞ	63

TABLULAR LİSTESİ

Tablo No		Sayfa No
4.1.	Araştırma grubunun cinsiyet dağılımları.	35
4.2.	Araştırma grubunun yaş dağılımları.	35
4.3.	Araştırma grubunun spor yaşı dağılımları.	35
4.4.	Araştırma grubunun aylık gelir düzeyi dağılımları..	36
4.5.	Araştırma grubundan elde edilen verilerin sporda şiddet ve saldırganlık davranışlarına ilişkin görüşlerinin sonuçları.	37
4.6.	Araştırma grubundan elde edilen verilerin cinsiyet değişkenine bağlı olarak t-testi sonuçları.	38
4.7.	Araştırma grubundan elde edilen verilerin aylık gelir düzeyi değişkenine bağlı olarak karşılaştırılmaya yönelik ANOVA testi sonuçları.	39
4.8.	Araştırma gruplarının yaş ve spor yaşı değişkenlerine bağlı olarak sporda şiddet ve saldırganlık davranışlarına ilişkin görüşleri belirlemek amacıyla yapılan korelasyon analizi sonuçları.	40

KISALTMALAR LİSTESİ

Vb.	: Ve Benzeri
f	: Frekans
N	: Kişi Sayısı
$\bar{X}$	: Aritmetik Ortalama
Ss	: Standart Sapma
Sd	: Serbestlik Derecesi
p	: Anlamlı Farklılık
T	: Gruplar Arası Farklılık
diğ.	: Diğerleri

BÖLÜM I

GİRİŞ

Niteliği ve kimliği daima tartışmalı konular arasında yer alan şiddet, yaşamın bir parçası olarak insanlık tarihinin her döneminde kendini hissettirmiştir. Şiddet bazen kişiliği tahrip eden psikolojik travma, bazen de toplumsal yıkımlara sebep olan bir savaş aracı olarak ortaya çıkmıştır (Akdemir, 2009: 256). Toplumsal değişimin hızla artması bireylerin fiziksel ve ekonomik sorunlarına çözüm getirirken, psikolojik sorunların artmasına neden olmaktadır. Kişinin toplumsal statüsü ile sağlığı arasındaki doğrusal ilişki günümüzde herkes tarafından bilinen ve kabul edilen bir gerçektir. Kişilerin sağlığını etkileyen önemli faktörlerden biri de hiç şüphesiz şiddet faktörüdür. Şiddet insan yaşamının her alanında görülen ve dünyada giderek artan bir sağlık ve hatta insan hakları sorunudur (Gökkaya, 2009: 170).

Yıkıcı bir davranış olan şiddetin kökeninde saldırganlık davranışı rol oynamaktadır. Bireysel ve toplumsal şiddetin doğal ve ruhsal birçok nedeni vardır. Ancak insanlık tarihi boyunca, ruhsal yaşantılarında farklı savunma düzenlerine sahip olan insanlar, kendilerinden kaynaklanan saldırgan davranışları her yerde ve her zaman haklı, doğru görmüş, göstermek istemişlerdir. Bu düşünce sisteminin etkisi altında insan kendisinin doğru, güzel, iyi, olumlu düşündüğüne, haklı olduğuna; başkalarının hatalı, kötü olumsuz düşündüğüne haksız olduğuna inanır. Kendisi gibi düşünmeyenlere hoşgörü göstermez (Köknel 1996: 15).

Spor; insanlar arasında barışı sağlamak ve oyun, eğlence, yarışma ve boş zamanı değerlendirmek için gerekli olan önemli bir araçtır. Sporu sağlık, güzellik ve başarı olarak tanımlayabiliriz, ancak asla şiddet olarak tanımlayamayız (Mil ve Şanlı, 2015: 232). Spor sosyal bir olaydır ve toplum dışında tutulamaz, analiz edilemez (Zivanovic ve Randelovic, 2011: 206). Spor kurumunun artık eğitim kurumunun bir parçası olarak toplumsal değerlerin bireye öğretilmesi, bireyin kendi bedenini kontrol edebilmesi, yaşam düzenini öğretmesi gibi rolleri vardır (Mil ve Şanlı, 2015: 232).

Günümüzde hızla gelişen ve toplum içinde yayılan spor olgusu, insanları kendisine heyecan, sevgi, hüzn, stres, saygı, merak vb. duygularla bağlayan bir olgudur. Bu duygular aracılığıyla sportif organizasyona seyirci, yönetici, basın mensubu, özel ve resmi güvenlik elemanları, hakem, antrenör ya da sporcu olarak müdahil olan insanlar, yaşadıkları o duygular neticesinde çeşitli davranışlar oluşturmaktadırlar. Temelinde insanların hareket ve sağlık ihtiyaçlarını gidermeye yönelik olan spor, insanların müsabaka ortamı içerisinde geliştirdiği farklı kimlik ve aidiyet duygusuyla beraber istenilmeyen olay ve aşırılıkları da mümkün

kılabilmektedir. Müsabakanın sonucuna göre galibiyet, beraberlik ya da mağlup olma durumu aşırıya kaçtığı takdirde ise sporda istenilmeyen şiddet ve düzensizlik olaylarının da yaşanması kaçınılmaz hale gelmektedir.

Spor, insanları hatalı davranışlardan uzaklaştırdığı gibi, şiddet ve suç içerikli davranışlardan caydırma konusunda da önemli bir rol üstlenmektedir. Yapılan araştırmalar sporun; yabancı düşmanlığını azalttığını, temel sosyal ve demografik değerlerin öğretilmesinde ve gençlik çağındaki hataların dengesini kurmada olumlu yönde etkisinin olduğunu ve başarılı, güvenli, saygın, yaratıcı insanların yetişmesinde çok büyük katkılar sağladığını kanıtlamıştır (Köknel, 1998: 201). Beden eğitimi ve sporun fiziksel, zihinsel, sosyal ve duyuşsal gelişim üzerindeki olumlu etkisini ve istedik davranışlar kazandırma sürecinde ne denli önemli olduğunu ortaya koyan birçok araştırma mevcuttur. Sporun olumlu etkileri, sporculara spor ortamında şiddet uygulayarak ya da şiddete tanık olmaları sağlanarak yok edilmemelidir (Köknel, 1998: 203).

Sporda şiddet probleminin cevaplanması en zor sorularından bir tanesi de nasıl önlenebileceği ve azaltılacağıdır. Çünkü birçok popüler spor dalı itme, çekme, engelleme gibi bazı şiddet içeren hareketler gerektirmektedir. Ülkemizde ve dünyada sporda şiddet olayları her geçen gün biraz daha artmaktadır. Giderek artan şiddet olaylarına çözüm bulmak veya önlemek biraz daha zorlaşmaktadır. Bu çalışmanın saldırganlık kavramı, nedenleri, türleri ve saldırganlık ile ilgili kuramlara değinilmiştir. Şiddet kavramı, nedenleri, türleri ve boyutlarına değinilmiştir. Sporda saldırganlık ve şiddet teorileri, önlenmesi ve Türkiye’de ve Dünyada sporda yaşanan bazı şiddet olaylarına değinilmiştir.

1.1. Problem

Aktif spor yapan ve yapmayan sporcuların sporda şiddet ve saldırganlık davranışlarına ilişkin görüşlerinin incelenmesi bu araştırmanın temel problemini oluşturmaktadır.

Alt problemler ise;

1. Araştırma gruplarının sporda şiddet ve saldırganlık davranışlarına ilişkin görüşleri arasında anlamlı farklılık var mıdır?
2. Araştırma gruplarının cinsiyet değişkenine bağlı olarak sporda şiddet ve saldırganlık davranışlarına ilişkin görüşleri arasında anlamlı farklılık var mıdır?
3. Araştırma gruplarının aylık gelir düzeyi değişkenine bağlı olarak sporda şiddet ve saldırganlık davranışlarına ilişkin görüşleri arasında anlamlı farklılık var mıdır?
4. Araştırma gruplarının yaş, spor ve yaşı değişkenlerine bağlı olarak sporda şiddet ve saldırganlık davranışlarına ilişkin görüşleri arasında anlamlı ilişki var mıdır?

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın genel amacını; Aktif spor yapan ve yapmayan sporcuların sporda şiddet ve saldırganlık davranışlarına ilişkin görüşlerinin incelenmesi oluşturmaktadır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Dünyada ve ülkemizde şiddet ve saldırganlık olayları günden güne artış göstermektedir. Şiddet ve saldırganlık olaylarındaki artış spor bilimleri fakültesinde okuyan öğrencileri de belli bir düzeyde etkilemektedir. Spor bilimleri fakültelerinde okuyan öğrencilerin büyük bir çoğunluğu spor yapmakta, profesyonel olarak ise sporun içinde önde gelen sporculardan olabilmektedir. Sporun sporcuya kazandığı hırs ve kazanma duygusu şiddet güdüsünü tetikleyebilmektedir. Bu çalışma öğrencilerin, davranışlarını şiddet eğilimli açığa vurmak yerine dostluk ve kardeşlikle değiştirmesi ile daha pozitif bir ortam yaratılmasının değerlendirilmesi, bu alanda yapılacak yeni çalışmalara ışık tutacak olması nedeniyle önemlidir.

1.4. Varsayımlar

1. Araştırmaya katılan tüm öğrenciler anket sorularını objektif bir şekilde cevaplandıkları kabul edilmektedir.
2. Veri toplama araçları araştırmacının amacını gerçekleştirebilecek niteliktedir.
3. Seçilen örneklemin araştırmanın evrenini temsil etme özelliğine sahip olduğu temel varsayımlar olarak kabul edilmiştir.

1.5. Sınırlılıklar

Bu araştırma 2018-2019 eğitim öğretim dönemi içerisinde, Gazi Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi'nde öğrenim gören sporcularla sınırlı tutulmuştur.

1.6. Tanımlar

Spor: Spor, insanlar arasında barışı sağlamak ve oyun, eğlence, yarışma ve boş zamanı değerlendirmek için gerekli olan önemli bir araçtır. Sporu sağlık, güzellik ve başarı olarak tanımlayabiliriz, ancak asla şiddet olarak tanımlayamayız (Mil ve Şanlı, 2015: 232).

Şiddet: Şiddet kelimesinin kökeni Latince' de "violentina" sözcüğünden gelmektedir ve sert, acımasız kişilik, güç anlamları vardır (Mil ve Şanlı, 2015: 235).

Saldırganlık: Saldırganlık, sakatlanma ya da yaralanma gibi durumlardan kaçınan herhangi bir canlıya onu incitmeye veya ona zarar vermeye yönelik tüm davranış formları olarak tanımlanmıştır (Kerr, 2005: 39).

BÖLÜM II

LİTERATÜR İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Saldırganlık

Saldırganlık tanımı yapılırken literatürde belirgin ve kapsayıcı bir tanım yapılamama sorunları dikkat çekmektedir, ilgili literatürde de araştırmacılar genel ve kapsayıcı bir saldırganlık tanımı yaratırken oldukça zorlanmışlardır. Genel olarak saldırganlık, Baron tarafından, sakatlanma ya da yaralanma gibi durumlardan kaçınan herhangi bir canlıya onu incitmeye veya ona zarar vermeye yönelik tüm davranış formları olarak tanımlanmıştır (Kerr, 2005: 39).

2.1.1. Saldırganlık Kavramı

Saldırganlık fiziksel ya da sözel biçimlerde görülebilir ve davranış olarak kodlanarak tutum veya duygulardan ayrılır (Weinberg ve Gould, 2015: 21). Saldırganlık davranışının, cansız nesnelere ziyade başka bir canlıya ya da kişiye karşı yapılmış olması gerekmektedir, cansız nesnelere öfke veya kızgınlık içeren davranışlarla karıştırılmamalıdır (Maxwell, 2004: 279). Saldırgan davranışın bir canlıya fiziksel veya psikolojik açıdan zarar verme ve özellikle davranışın objesine karşı niyet içermesi saldırgan davranış olarak adlandırılması için gereklidir (Weinberg ve Gould, 2015: 21).

Saldırganlık tanımı genel olarak öfke, engellenme, gibi ifadelerle direkt ya da dolaylı olarak çok fazla iç içe geçse de, ya da saldırganlık tanımlarını yaratırken genellikle yalnızca davranış ve duygu gibi gözlemlenebilen noktalara odaklanılsa da kesin bir açıklamaya varmak çoğu zaman yetersiz kalmaktadır (Kerr, 2005: 40). Bununla birlikte Buss'ın (1961), ifade ettiği şekilde; başka bir organizmaya zararlı bir uyarana sağlama reaksiyonu olarak saldırganlığı tanımlamak, saldırganlık ile ilgili genel bir ifade oluşturma konusunda oldukça yardımcı olmaktadır. Saldırganlığın basit bir düzlemde davranışsal olarak karşıdaki bir canlıya zarar niyeti içermesinin yanı sıra, davranışsal boyutta gözlemlenemeyen ve aynı tanımdaki “zarar verme” ifadelerini karşılayan “niyet” kavramı da saldırganlığı tanımlamada önemli bir ölçüttür (Baron ve Richardson, 1994: 63; Geen, 2001: 205). Yine aynı şekilde saldırgan davranışın hedef noktasındaki organizmanın motivasyonu ve bu davranışı bekliyor olması da Baron ve Richardson (1994) tarafından ön plana konulmuş ve saldırganlık; bir kişinin, itici bir uyarana istemeyen veya kaçınmaya çalışan başka bir kişiye bilerek ve isteyerek zarar verme beklentisi içerisinde girmesi şeklinde genel olarak tanımlanmıştır.

Husman ve Silva (1984) ve Le Unes ve Nation (2002) da yine benzer şekillerde tanımlar yapmış ve saldırganlığı; bir kişinin kendisine veya başkasına, hareketin

tamamlanmasını umut ederek fiziksel ya da ruhsal olarak zarar verme eylemlerinin bütünü olarak tanımlamışlardır (Akt. Kerr, 2005: 41). Baron (1977), saldırganlığın; bir motivasyondan ya da bir duygudan daha farklı olarak bir davranışsal küme olarak tanımlanmasının doğru olduğunu ve bu tanımlamayı yaparken tanımın “zarar verme niyeti” içermesi ile sınırlandırılması gerektiğini ifade etmiştir. Baron yine aynı kitapta, saldırganlığın; başkasına zarar verme konusundaki arzu, belirli bir gruba karşı beslenen olumsuz tavırlar ya da öfke gibi olumsuz duygular sebebiyle oluşabildiğini, ancak her zaman bu düzlemin saldırgan davranışı açıklayamayacağı, zaman zaman bu kaynaklar olmadan da saldırgan davranışın oluşabileceğini ifade etmiştir. Genellikle, başkasına zarar verme niyeti kişiye özel olup dışarıdan gözlemlenmesi zor olsa da, saldırgan davranışın bu niyetle yapılması ve sosyal bağlamda bu davranışları saldırgan niyet içerdiği şeklinde okumak, saldırganlık tanımındaki “niyet” ve “kasten” kavramının önemini ortaya koymaktadır (Buss, 1961: 66).

Tiryaki (2000) de, saldırganlığın amaca yönelik bir davranış olduğunu ve nesnesinin bir kişi, bir toplum ya da bir grup olabileceğini ve genellikle bu tür davranışlarla karşılaşan kişilerin kaçınma ya da mücadele etme gibi davranışlar sergileyebileceklerini ifade etmiştir. Saldırganlık ile ilgili kuramlar ve teoriler psikoloji literatüründe önemli bir yere sahiptir, bu kuramlar ile birlikte saldırganlığın kaynağının ve hangi aşamalarda oluştuğunun ortaya çıkarılması saldırganlığın tanımını ve boyutlarını anlamada önemli bir rol oynamaktadır. Baron’a (1977) göre, saldırganlığın niyetini ölçmek daha büyük felsefi sorunlara yol açmakla birlikte genellikle saldırgan davranışlarda gizli olan niyet unsurunu belirlemek çok da zor değildir. Baron bu durumu; saldırgan kişilerin, genellikle saldırganlık davranışlarının beklenen düzeyde zarar verici sonuçları olmadığı takdirde pişman olabildiklerini bu yüzden genellikle karşısındaki nesneye/insana zarar verme niyeti ile davranmaları şeklinde açıklamıştır.

Buss (1961) da saldırgan davranışla karşılaşan kişinin yaralanması ve zarar görmesi gerekliliğinin altını çizmiş ancak bu durumun sadece fiziksel sakatlanmalarla ya da yaralanmalarla açıklanamayacağını, bir kişinin utanması veya üzülmeye gibi fiziksel olmayan yollarla da hedefteki kişiye verilen zararı gözlemlene gerekliliğini ifade etmiştir. Berkowitz (1989), saldırgan davranışın, öfke ve saldırganlık tavrı (aggressiveness) ile şekillendiğini, bu saldırgan tavrı da saldırganlığa hazır olma veya saldırgan davranışa karşı yatkınlık veya bu davranışları onaylama olarak tanımlamıştır. Thompson (1994), duygu düzenlemeyi bir kişinin amaçları doğrultusunda hareket ederken, duygusal tepkilerini monitörize etmek, değerlendirmek ve değiştirmekten

sorumlu içsel ve dışsal süreçler olarak tanımlamıştır. Gross (1998) ise duygu düzenlemeyi; duygu durumun, dışarıdan gözlemlenebilen veya içsel süreçler dâhilinde olan, bilinçli ya da bilinçli olmadan yapılandırılabilen ve istemli ya da otomatikleşmiş olarak düzenlenmesi olarak tanımlamıştır.

2.1.2. Saldırganlığın Nedenleri

Saldırganlık nedenleri genel olarak altı alt başlıkta ele alınır. Bunlar; “Engelleme”, “Mensubiyet Duygusu”, “Cinsiyet Faktörü”, “Erotizm”, “Taraftarlık” ve “Kültür” olarak sınıflandırılır.

2.1.2.1. Engelleme

Engellenme, belirli bir belirli bir hedefi gerçekleştirmekten menetmek olarak tanımlanabilir. Herhangi bir arzuları ya da ihtiyaçları engellendiği takdirde çocuklarda, büyüklerde ve hayvanlarda saldırgan davranışların ortaya çıktığını gözlemleriz. Bu şekilde gözlemlenen saldırgan davranışlar engellenmiş hedefe zorla elde etme yönünde çoğunlukla boşa çıkan girişimleri ifade eder. Bunu ortadan kaldırmak için değil, hayatını sürdürmek için saldırganlık girişiminde olduğu açıktır. İhtiyaçların, arzuların engellenmesi çoğu toplumda günümüze kadar ulaştığına göre şiddetin ve saldırganlığın devamlı ortaya çıkması, sergilenmesi olağandır (Fromm, 1994: 45).

İnsanoğlu doğduğu günden itibaren bir sürü engellerle karşılaşır; karşılaşılan bu engellere karşı savunma mekanizması geliştirir ve kendisine özgü çeşitli tepki biçimleri kazanır. İhtiyaçlarını doyumak için beklemeyi, ertelemeyi, kimi gereksinimlerini bırakmayı, nesnelereni değiştirmeyi, kimi kez de saldırgan davranışlar göstermeyi öğrenir. Bu öğrenme süreci, aileden aileye değişiklik gösterir. Engellenmeye karşı oluşan savunma mekanizmaları benliğin en güvenilir, en uyum yapıcı özelliği olur (Öztürk, 1998: 31).

2.1.2.2. Mensubiyet Duygusu

Özellikle milli müsabakalarda bu ayrılık göze çarpmaktadır. Ülkelerin seyircileri, müsabakanın sonucuna ve gidiş şekline göre olayları sporun dışında tutarak ve dini inançları da olaya dâhil ederek işleri ırkçılık boyutuna sokmaktadırlar (Kara Süleymanoğlu, 1992: 19).

Saldırgan davranışın sebeplerinden bir tanesi de ayrı ırka sahip olma faktörüdür. Tarihe baktığımızda Amerika Birleşik Devletleri’ne yerleşen beyazların, kızıl derili ve sonraki zamanlarda köle olarak kullanıldıkları zencilerle yaşanan çatışmaları bu faktörlerden sayabiliriz. Bu konuda beyazların önyargılı olmaları saldırgan davranışlar gösterilmesine sebep olmuştur. Beyaz ırkların içinde kölelerin özgür olmayacağı algısının

oluşmasından kaynaklı, zamanla gerek kölelere doğrudan verilmiş haklar, gerekse de kölelerin isyan etmeleri, kavgalara ve hatta iç savaş çıkmasına neden olmuştur. Bu algının yıkılması kolay olmayacaktır. Bu ön yargıların neticesinde siyah ırklar, beyaz ırklara göre çok daha gaddar davranmışlardır. Zaman içinde bazı sosyal sebeplerden ötürü siyahilerle beyazlar arasında sürtüşme sürmektedir. Ekonomik ferahlık siyahlar açısından geliştikçe, bu kavganın sonlanacağı düşünüle bilinir. Fakat ekonomik olarak zayıf olan beyazların ve siyahların fırsatları oldukça birbirleriyle kavga etmeyi sürdürecekleri herkes tarafından bilinmektedir (Erkal, 1986: 83).

2.1.2.3. Cinsiyet Faktörü

Yapılan bir deneysel çalışmada; kadın olup da kendini erkek gibi hisseden 35 transseksüele testosteron ve erkek olup da kendini kadın gibi hisseden 15 transseksüele östrojen verilmiştir. Testosteronun kadın transseksüellerde saldırgan davranış gösterme eğilimleri, cinsel yönden hazır olmayı ve uzaysal yeteneği artırdığı; konuşmanın akıcılığını ise azalttığı bulunmuştur. Erkek transseksüellerde ise androjen yoksunluğuna bağlı olarak saldırgan davranış gösterme eğilimleri, cinsel yönden hazır olma ve uzaysal yetenek azalırken, akıcı konuşma artmıştır. Cinsiyet farkı arasındaki duyuş, düşünüş ve davranış farklılıklarına sosyal açıklamalar da getirilmiştir. Sosyalleşmedeki cinsiyet farklılıkları açısından erkekler, kızlara oranla saldırgan davranış gösterme yönünde daha çok baskı altına alınırlar bu nedenle öğrenme bazen önemli bir rol oynar. Anne ve babaların çocuğa hissettirdiği değer, bireyin saldırgan tavırlar gösterdiği çeşitli yerlerde olma süreleri oldukça önemlidir. Cinsiyet görevleri bakımından farklılık gösterdiğinden, erkek ve kız bireyler nasıl bir davranış sergileyecekleri konusunu çeşitli yöntemlerle gözlem yapıp öğrenebilirler (Derwent, 2007: 72).

Sosyal, kültürel değerler ve biyolojik faktörler dikkate alınarak incelendiğinde, erkek bireylerin kadın bireylerden daha çok saldırgan davranışlar göstermeye hazır oldukları, aynı zamanda saldırgan davranışlara da daha fazla hedef olmaları söz konusudur (Erden, 2007: 103).

2.1.2.4. Erotizm

Yapılmış davranışsal incelemelerde, kişinin cinsel olarak uyarılmaya başlamasına sebep olan erotik araç gereçlerin, şekline göre kişinin tepki verdiği görülmüştür. Buna göre, kullanılan erotik araç gereçler canlı nitelikte değilse saldırganlık daha az görülmektedir. Fakat canlı cinsellik içeren araç gereçler saldırganlığı arttırmaktadır (Şahin, 2003: 41).

2.1.2.5. Taraftarlık

Britanya ve Kuzey Amerika futbolda, fanatik taraftarların şiddete eğilimleri ile ilgili faktörlerin bir karşılaştırmasını yaptı. Katılan bireylerin gözlemi ve aynı zamanda anket metotlarını kullanarak yaptığı bu araştırmada, iki kültür arasında bir seri farklılık olduğunu saptadı. Bu durum onun için şöyle bir sonuç elde etmesine sebep oldu. Futbol İngiltere’de, taraftar topluluklarının şiddetine sebep olurken Kuzey Amerika da bu tür bir neticeye yol açmıyor. Seyircilerin sosyal yapılarındaki ve oyunun tarihsel sürecindeki farklı yapılarına rağmen, birden çok yapısal faktör sıralandı. En önemli faktörler şunlardır. Britanyalılar statlara yaya olarak gidiyorlar ve maç başlamadan önce ya da maçtan sonra saldırgan davranışlar göstererek stadı birbirine katıyorlar. Kuzey Amerikalılar ise arabalarıyla maça gidiyorlar ve saldırgan davranışlar sergilemeden olay çıkarmadan evlerine gidiyorlar. Kalabalık maçlarda Britanyalıların yaklaşık %70 i ayakta kalıp taraftarların büyük bir çoğunluğu ayakta izlemeyi tercih ediyor ve genelde kalabalık bir taraftar yapısına sahipler, Kuzey Amerikalı izleyicilerin %100 oturarak izliyor ve çok fazla taraftar yapısına sahip değillerdir. Britanya taraftarlarının hemen hemen tümü maçlarda hazır bekliyorlar. Özellikle de Kuzey Amerika ile oynanacak maçlarda ev sahibi takım seyircileri kesin bulunuyor (Roadburg, 1980: 119).

Spor kitlelerinin analizinde, kitlelerin genişliğine dikkat çekilmektedir. Büyük kalabalıklarda sorumsuzca davranışların gösterilme ihtimali daha yüksek, kişiler arasında iletişimin, uyumun çok az ve ilkel olduğunu belirtmektedir. Ona göre kalabalığın içerisindeki kişiler, var olan otoriteye karşı başkaldırmak amacıyla bir dizi şartlar ve güç duygusu geliştirirler. Yaralanma olasılığı düşüncesi oluştururlar ve sorumluluğun daha az olması açısından bir eğilim belirlerler. Spor alanlarında gruplar, taraftar grupları içerisinde organize olurlar. Taraftar, kalabalığın içinde yer alır. Seyrettiği spor olayındaki şartlar, çok gürültü ve yakın temas halindeki bir topluluk, bireyin tavırlarını yönetmesindeki en büyük etkidir. Farklı kişilerle birlikte olmakta bir farklılık, heyecan ve teşvik bulan spor sevenler için yalnızca kalabalık ibaresi bile bir mıknaş görevi görebilir (Koruç ve Bayar, 1989: 43).

2.1.2.6. Kültür

Kültür, bireyin yaşadığı doğal çevreyle bağı ve kendi zihin dünyasında var olmasına bağlı olarak oluşturduğu, birey tarafından meydana getirmiş ve kuşaktan kuşağa geçmiş, geliştirilmiş duygu, düşünce ve davranış kalıplarının tamamıdır (Kurtiç, 2006: 60).

Kültür, insanlar arasındaki ilişkiyi ve bağlılığı güçlendiren bir araçtır. Kültürün inanç, düşünce, duygu, davranış gibi farklı öğelere sahiptir. Bu kültür öğeleri, ulusun toplumsal yapı düzeyine hitap ediyorsa, toplum tarafından benimseniyorsa; başka bir deyişle, o farklı kültür öğeleri, ulusun toplumsal yapıdaki sorunlarıyla örtüşebiliyorsa, o farklı kültür öğeleri uluslaşma aşamasında görevlerini alırlar. Bu şekilde bir sonuç, ülke içerisindeki kişiler arasında birliği beraberliği oluşturan etkenlerden birisidir. İnsanların tavırlarına yön veren ve bu davranışlara yön veren sosyal faktörlerden en önemlisi kültürdür. Ulusların toplum yapısı üzerinde en kalıcı etki bırakan kültürel etkilerdir. İnsanların yaşadıkları kültürlerini unutup, başka uluslara ait olan bir kültürü kendi kültürüymüş gibi kabul edip yaşaması oldukça zaman alabilir (Teipel, Gerisch, ve Busse, 1983: 92).

Değişik toplum yapılarında ve toplumların farklı yerlerinde saldırgan tavırların ve şiddet olaylarının farklı yoğunlukta gerçekleşmesi toplumun kültürel yapısının saldırganlığı etkileyeceğini sanmaktadırlar. Bu konu hakkında bir yargıya varabilmek için farklı teoriler yaratılmış fakat problemin tek ve kesin bir cevabı yoktur. Yapılan çalışma sonucunda toplumsal şiddetin günümüze dek üstünde en çok durulan belirleyeni, ekonomik yetersizlik ve toplumsal huzursuzluğa ve sorunlu aile yapısı göstergeleriyle, şiddet davranışlarına bulaşma suçu oranları arasında bir bağlantı tespit etmiştir. Arada bağlantı olduğu kanıtlanamayan tek ülke Japonya'dır. Bunu Japonya'da aile haricinde de kişilerin sergiledikleri davranışları oldukça güçlü davranışsal kontrol mekanizmalarının olduğundan kaynaklanmaktadır. Japon kültüründe toplumsal kuralların yok sayılmasının ve bu kurallara uyulmamasının çok büyük utanç oluşturması da sebeplerden biri sayılmıştır. Bu sebeple Japonya'da intiharların yükselmesini toplumsal ve ailevi işlev bozukluğu ile ilişkili olduğunu söyleyebiliriz (Kiper, 1984: 99).

2.1.3. Saldırganlığın Türleri

Saldırganlık türleri genel anlamda beş alt başlıkta ele alınır. Bunlar; “Amaç Yönelimli”, “Araçsal”, “Emir Altında”, “Düşmalık İçeren” ve “Atılgnlık” sınıflandırılır.

2.1.3.1. Amaç Yönelimli Saldırganlık

Buz hokeyi sporunda rakip oyuncuya omuzla vurması, basketbolda rakip oyuncuya dirsek ile vurması ya da boksörlerin birbirlerine sert bir şekilde nakavt etmek için vurmaları düşmanlık amacı taşıyan bir davranış olarak görülmemesi gerekmektedir (Güner, 2006: 46).

2.1.3.2. Araçsal Saldırganlık

Bu saldırganlık türünde sporcu kendi amacına ulaşmak için, rakip oyuncuyu durdurmak için çaba göstermesidir. Buradaki amaç rakibine zarar vermek değil onun sportif başarısının önüne geçmektir. Örnek olarak basketbol maçında potaya giden rakibin formasından çekmek bu türe örnektir (Kabak, 2009: 103). Araçsal saldırganlıklar, sportif bir amaç için belli bir düzeyi yakalama, karşısındakini yenme aracı veya kaybetmekten kaçınma davranışı biçiminde ortaya çıkar. Bu tür saldırganlığa, özel duygusal uyanma belirtileri eşlik etmez ve bunlar öğrenilmiş davranışlardır (Peter ve Beyer, 1997: 36). Araçsal agresiflik rekabetçi bir avantaj ya da intikam edinmek gibi bazı diğer hedeflere ulaşma arzusuyla motive olunan planlı agresifliktir. Bazı hokey oyuncularının yazısız iş tanımı daha zayıf takım arkadaşları için koruma sağlama ve rakip oyunculara saldırmayı içerir. Oyuncularından birine haksız görülen bir saldırı ya oyunun sonraki kısmında ya da gelecek karşılaşmalarındaki intikamı gerektirir. Uygulayan tarafından bir saldırı hesaplaşma amacıyla önceden tasarlanır ve gayri şahsidir (Russell, 2008: 39).

Benimsenmiş saldırgan davranışlar, araçsal saldırı olarak belirtilir. Bir amaca varmak için planlı bir şekilde uygulanır. Araçsal saldırılar kurallı bir şekilde olabileceği gibi plansızda gerçekleştirilebilir. Sporda varılan ya da ulaşılmak istenen hedefler para, başarı, prestij, adını duyurma, şöhret olma olabilir. Saldırgan davranışta bulunan sporcu saldırganlığı bu amaçlarına erişmede bir araç olarak görebilir. Eğer bir şekilde bir kez saldırganlıkla amacına erişmişse, saldırgan davranış pekişir. Bu pekiştirme kişide, saldırganlıkla amaca ulaşılabilen izlenimi yaratır (Açak, 2011: 74). Örneğin, sinirli bir koca evdeki otoritesini sağlamak için karısına saldırganca yaklaşabilir. Bundan dolayı birincil amaçların seçilmesi düşünülür. Bu hedefler içinde güç ve hâkimiyet amacı, izlenim oluşturma, kendini gösterme amacı sayılabilir. Birçok genç birey saldırganlığı adını duyurma amacıyla kullanmaktadır (Berkowitz, 1993: 56).

2.1.3.3. Emir Altındaki Saldırganlık

Bir maç sırasında Koç'un oyuncularına maçın çok önemli olduğunu ve mutlaka galibiyet almaları gerektiğini ve maçı kazanmak için her şeylerini ortaya koymaları gerektiğini söylemeleri üzerine oyuncuların maç sırasında saldırgan davranış göstermeleri ve kişinin emir altında sınırsız sayıda saldırgan davranışlar gösterebileceğini söylemektedir (Tiryaki, 1996: 71).

2.1.3.4. Düşmanlık İçeren Saldırganlık

Düşmanca (antisosyal) saldırganlık toplumsal olarak onaylanmaz. Ama saldırgan davranışların birçoğu, gerçek yaşamda toplumsal kuralların zorlaması sonucunda ortaya çıkar ve bu nedenledir ki özgeci (ya da toplumsal) olarak tanımlanır. Kuralları sağlama ve uygulamaya koymak için yapılan eylemler, ebeveyn disiplini ya da oyun esnasında koçun emirlerine uyma, uygun hatta gerekli görülmektedir (Özerkan, 2004: 46). Psikologların çoğu, birincil hedefi herhangi bir kişiye zarar vermek olan bir saldırganlığın var olduğunu tartışmaktadırlar. Bu tür saldırganlık çoğunlukla düşmanlık barındıran saldırganlık olarak tanımlanır ve bu saldırganlığı duygusal ya da öfke saldırganlığı olarak görürler.

2.1.3.5. Atılgnalık

Atılgnalık, insanların kendi menfaatlerini korumak için herhangi bir endişe duymadan duygu ve düşüncelerini rahatça ifade edebilmesi ve başka insanların haklarının olduğunu benimseyerek kendi hakkını kullanmasını sağlayan her türlü davranışa atılgnalık denilmektedir (Tutkun, Güner ve Ağaoğlu, 2006: 15).

Her atılgnalık saldırganlık demek değildir. Bireyin kendisini rahatlıkla ifade edebilir durumda olması da atılgnalık olarak adlandırılabilir. Atılgnalık, başkalarının emeğini gasp etmeden, bireyin kendi hakkını savunabilmesidir. Atılgnalık, dolaysız yöntemlerden yararlanılarak kurulan samimi, dürüst, açık ve etkileyici bir etkileşim biçimidir (Bostan ve Kılıçgil, 2008: 19).

Bu davranış şekli saldırganlıkla karıştırılan atılgnalık, yani atılgn davranıştır. Atılgnalık konusu çok yönlü bir kavram olması sebebiyle, bu konu hakkında çeşitli tanımlar yapılmış ve bir kişilik özelliği taşımaktan ziyade öğrenilmiş, duruma özel bir seri sözlü ve sözlü olmayan davranışların hepsi tanımlanmaktadır (Tiryaki, 1996: 73).

2.1.4. Saldırganlık İle İlgili Kuramlar

Saldırganlığa dayalı bir takım kurumlar bulunmaktadır. Bunların arasından ön plana çıkanları ise “Engellenme-Saldırganlık”, “Sosyal Öğrenme” ve “Psikanalitik” kuramdır.

2.1.4.1. Engellenme-Saldırganlık Kuramı

Engelleme-Saldırganlık kuramı ilk olarak Dollard ve arkadaşları tarafından (1939) tarafından ortaya atılmış, daha sonra bahsedilecek revizyonlarla birlikte hala geçerliliğini koruyan bir saldırganlık kuramıdır. Bu kuram, insanın doğası gereği var olan; ancak saldırgan davranışın ortaya çıkmasıyla azaltılabilecek yükselmiş uyarılma hali olarak tanımlanan bir dürtüdür. Bu dürtü genellikle çevresel uyarıların belirli bir şekilde işlenmesiyle karakterize olan başkalarına zarar verme veya incitme davranışları ile şekillenir (Baron, 1977: 69). Bu şekilde dürtü temelinden yola çıkan dürtü saldırganlık

kuramları da mevcuttur (Berkowitz, 1969: 78). Engellenme-Saldırganlık kuramına göre ise bir kişinin saldırganlığı bir engellenmeden yola çıkarak ortaya çıkar, ya da başka bir deyişle kişi herhangi bir engellenmeyle karşılaşırsa sonuç olarak saldırgan davranış sergiler (Dollard,Doob, Miller, Mowrer,ve Sears, 1939: 127).

Saldırganlık ile ilgili herkesin içsel bir dürtüsü olmasına rağmen bu dürtünün bir engellenmeyle ortaya çıkması gerekmektedir (Jarvis, 1999: 133). Bu yüzden bir kişinin herhangi bir hedefe ya da başarıya ulaşamaması da saldırganlık ortaya çıkarmaktadır (Weinberg ve Gould, 2015: 29).Özellikle yıkıcı davranışlar olarak değerlendirilmeyen saldırgan davranışlar bu kurama göre genellikle kişinin yaşam içgüdüleri dâhilinde ihtiyaçların engellenmesi sonucunda ortaya çıkar ve hayvanların gelişimsel evrelerinde de bu davranışları gözlemlemek olasıdır (Fromm, 2008: 141).

Canlı organizmaların bu şekildeki amaçlarına ulaşmaları herhangi bir çevresel koşuldan etkilendiğinde saldırgan davranışın ortaya çıkması bu teoride en basit haliyle ortaya korsa da, her saldırgan davranışın engellenmeden ortaya çıkması ve her engellenmenin saldırganlıkla sonuçlanması maddeleri daha sonra literatürde görülen Yeniden Düzenlenmiş Engellenme-Saldırganlık kuramında tartışılmış ve revizyona gidilmiştir (Berkowitz, 1965: 303). Temel olarak engellenme-saldırganlık kuramını kullanan bu yenilenmiş kuramda, bireyin dürtü temelli saldırgan davranışlarının, çevresel etkileşimlerle ortaya çıkabileceği ifade edilmiştir (Weinberg ve Gould, 2015: 30).

Berkowitz (1993), engellenmenin saldırgan davranışa direk etki etmeyebileceğini, sosyal koşulların ya da bu koşullara uygun davranışların öğrenilmesi ve uygulanmasında sosyal ipuçlarının önemli olduğunu ve sosyal öğrenme gibi dış faktörlerin de kişinin saldırganlık dürtüsünün saldırgan davranışa dönüşmesinde önemli olduğunu vurgulamıştır. Berkowitz (1983), saldırgan davranışın sergilendiği ortamda kişinin itici bir uyararla karşılaşmasının kesinliğinden bahsetmiştir ancak bu itici uyarının kişide öfke gibi içsel reaksiyonlar uyandırmakla birlikte her zaman saldırgan davranışla sonuçlanmayabileceğini ifade etmiştir. Yani özetle engellenme saldırganlık kuramının basitçe ifade ettiği iki temel kavramın kesinliğine karşı engellenmenin her zaman saldırganlığa yol açmayabileceğini belirtmiştir. Yine aynı çalışmasında Berkowitz, kişinin engellenme, yoksun bırakılma, çevresel stresörler gibi itici uyarılarla karşılaştığı durumlarda saldırgan davranış sergileyebileceği gibi, bireyin diğer temel dürtülerinden yola çıkarak kaçınma veya uzaklaşma davranışı da sergileyebileceğini ifade etmiştir. Genel olarak Berkowitz (1988), bu kuramda engellenmeyi “beklenen hazzın karşılanamaması” olarak tanımlamıştır ve bu engellenmenin şiddetinin de koyulan

hedefin ne kadar değerli olduğuna ve bu hedefe ulaşmayı engelleyen olguların önem derecesine değiştiğini öne sürmüştür. Örneğin bir şampiyonluk maçında bir futbolcunun rakibine kural dışı sertlikte müdahalede bulunarak saldırgan davranış sergilemesi, şampiyon olmaya verdiği değer ve rakibinin bunu engellemesi şablonu ile açıklanabilir.

Baron ve Richardson (1994), engellenmeyle ortaya çıkan yüksek uyarılmışlık ve öfke duygusunun sosyal öğrenme kodları ile davranışa dönüşebildiğini ifade etmiştir. Örneğin, saldırgan davranışı nedeniyle ceza alarak bir sonraki maçta yer alamayan bir sporcunun, daha sonraki müsabakalarda itici bir uyarı algılayarak engellenmiş olsa dahi saldırgan davranış sergileme olasılığı daha düşük olabilir (Weinberg ve Gould, 2015: 34).

2.1.4.2. Sosyal Öğrenme Kuramı

Saldırganlığın tanımlanmasında sosyal öğrenme kuramı, saldırgan davranışların sosyal çevrede öğrenilebileceğini, saldırgan davranışları çevrelerinde gözlemleyen kişilerin bu davranışı rol modellerde gözlemlemeyen kişilere göre saldırganlık göstermelerinin daha olası olduğunu ifade eder (Weinberg ve Gould, 2015: 35).

Kuramın kurucusu Bandura (1973), yetişkin saldırgan davranışlarını gözlemleyen çocukların, bu davranışların ödülle pekiştirildiğini ya da cezai olarak bir zarar görmediklerini anladıklarında bu davranışları model olarak almalarının daha olası olduğunu ifade etmiştir. Hatta bu davranışların fiziksel olarak direk gözlemlenebilen bir ortamda olmasına bile gerek olmadan, medya kanalları gibi dolaylı yollardan bile gözlemcilerin saldırgan davranışları sergilemeyi öğrenebildiklerini ifade edilmiştir (Bandura, 1973: 123; Geen, 1975: 270). Bandura (1973), saldırgan davranış modelinde sosyal çevrenin etkisini öne sürmüş, kişinin içsel yaşantılarının ve dürtülerinin birincil görevlerinden ziyade edimsel koşullanma, ceza-ödül sistemi gibi kavramlarla birebir karşılaşmak ya da bu olayları gözlemlemenin bu davranışları gerçekleştirmede önemli bir rolü olduğunu ifade etmiştir. Sosyal öğrenme kuramına göre kişi çevresini etkilerken, sosyal çevrenin de kişiyi etkilediği döngüsel bir oluşumdan bahsedilebilir ve bu oluşumdaki paylaşım kişinin davranış planlamasını etkiler (Tiryaki, 2000: 69).

Bandura (1973) bu kuramı şekillendirirken daha çok araçsal saldırganlık türü üzerinde durmuş ve kişinin amaçlarına ulaşabilmek adına gösterebileceği saldırgan davranışların, diğer sosyal davranışlar gibi gözlemsel yolla öğrenilerek kişinin sosyal çevre ile ilgili inançlarını ve beklentilerini şekillendirmesi yoluyla ortaya çıkabileceğini ifade etmiştir (Bushman ve Anderson, 2001: 273). Bu kuramda, saldırgan davranışlar; kişinin etkileşim içinde olduğu çevrede taklit yoluyla öğrenilerek, öfke veya uyarılmışlık halini ortaya çıkaran uyaranlara karşı geliştiren davranışların, hangi sosyal durumlarda

kabul edilip pozitif ya da negatif yolla ödüllendirildiği veya cezalandırıldığı ile ilgili olup, bu davranışların şekillerinin veya şiddetinin buna göre belirlendiğini ifade edilmiştir (Tiryaki, 2000: 70).

2.1.4.3. Psikanalitik Kuramlar

2.1.4.3.1. Temel Dürtü Kuramı

Psikanalizin kurucusu Sigmund Freud, yaşamımızı devam ettirmemizi ve buna bağlı olan her davranışı bilinçaltı kuramlarıyla açıklamış, insanoğlunun, doğuştan gelen ve libidinal enerjinin temel olarak alındığı yaşam (eros) ve ölüm (thanatos) içgüdülerinin en temel içgüdüler olduğunu öne sürmektedir (Doğan, 2005: 49). Freud'un ilk dönem çalışmalarında; kişinin libidinal ihtiyaçları gibi arzularının tatmini ve bunlara ulaşacağı nesnelerin önündeki engellere karşı oluşan içgüdüsel oluşum saldırganlık olarak nitelendirilebilir (Stepansky, 1977: 277). Ancak Freud'un hayatı boyunca yaptığı klinik çalışmalarda saldırganlık ile ilgili belirgin bir teori ortaya çıkmamıştır. Daha sonra yapılan analizler ve Freud sonrası kuramcılarının açıklamaları sonucunda Freud'un saldırganlık ile ilgili fikirleri belli başlıklar altında toplanabilmektedir (Rizzuto, Meissner ve Buie, 2004: 72). Freud, özellikle Oedipal Kompleks kavramını açıklarken ölüm güdüsünü ve dolayısıyla saldırganlık güdüsünü teorinin merkezine koyar (Stepansky, 1977: 279).

Ayrıca Freud, sadizm ve mazoşizm gibi patolojik kavramları klinik örnekler düzeyde incelerken de libidinal bir tatmin olmadan sadece ölüm içgüdüsünün doyurulmasına yönelik olan saldırganlığın ortaya çıkabileceğini ifade etmiştir ve haz prensibi ile hareket eden insanın yıkıcı güdülerinin doyurulması ile temel bir haz alabileceğini ve saldırganlığın bu şekilde beslendiğini ifade etmiştir (Freud, 1920 akt. Slap, 1966: 370). Son dönem çalışmalarında da Freud saldırganlığı, haz prensibi ile hareket eden insanın arzu nesnesine ulaşmasının engellenmesinden veya kendini koruma ihtiyacından kaynaklanan bir durum olmasının yanında, kendi başına da yıkıcı bir öldürme içgüdü ile ortaya çıkabilecek birincil bir güdü olabileceğini ifade etmiş, bunun yanında saldırganlığın libidinal ve kendini koruma içgüdülerine hizmet edebilecek ikincil bir güdü görevi de görebileceğini belirtmiştir (Rizzuto, Meissner ve Buie, 2004: 73). Freud'un çalışmalarında (1920, 1924, 1933) saldırganlık güdüsü ilk başlarda libidinal güdünün bir parçası olurken zamanla seksüel olmayan hayat güdüsü içerisinde yer almaya evrilirken, son dönemlerde kendi başına bir ölüm içgüdü içerisinde düşünülmüştür (Slap, 1966: 373).

Melanie Klein da (1975), saldırganlık terimini tıpkı Freud gibi ölüm içgüdü ile beraber değerlendirmiş, çoğunlukla saldırganlığı açıklayabilmek adına ölüm

içgüdüsunü kullanmıştır. Klein; insanları içgüdülerin yönlendirdiğini, doğumdan itibaren bu durumun geçerli olduğunu ve saldırganlığın ilk defanslardan “yansıtma” yardımı ile dış dünyadaki objelere aktarılarak, kendilik kavramının kendisini yok etme ihtiyacından kurtardığını ifade etmiştir. Klein saldırganlığın subjektif bir değerlendirmeden yola çıktığını ve düşmanlık, yıkıcı davranışlar gösterme ve yıkıcı davranış gösterme fantezisinden oluştuğunu ifade etmiştir (Segal, 1964: 75; Rizzuto, Meissner ve Buie, 2004: 75). Ölüm içgüdüsunün açgözlülük, kıskançlık ve haset olarak ifade edildiğini düşünen Klein’a göre saldırganlığın amacı, objelerdeki tüm iyi yanlara sahip olmak (açgözlülük), arzu edilen obje kadar iyi olmak (haset) ve objeyle olan ilişkide bir diğer rakibi alt etmek (kıskançlık) olarak ifade edilebilir (Rizzuto, Meissner ve Buie, 2004: 74). Klein (1975), saldırganlık güdüsunün zarar verme niyeti içerdiğini, dışarıdan gelen engellemelerin bu subjektif deneyimin şiddetini arttırabildiğini ancak kendi başına bu durumu yaratmadığını öne sürmüştür.

Winnicott (1984), saldırganlığın Klein’ın söylediği gibi doğuştan gelen ve kişinin çevresiyle ilişkili konumunu belirleyen bir içgüdü olduğunu ifade etmiş, doğumdan sonra dış dünyayı keşfetme, haz arama gibi davranışların temelinde de bu içgüdüünün oldukça işlevsel olduğunu belirtmiş ve bu yüzden insanın doğduğu andan itibaren de saldırganlığın, aktivite ile eş anlamlı olduğunu söylemiştir. Winnicott, saldırganlık ile doğuştan gelen içsel bir enerjinin varlığını kabul etmiştir ancak saldırgan içgüdüünün düşmanca olmayan ve yıkıcı özellikler içermeyen bir örüntü olduğunu söylemiştir. Winnicott’a göre saldırganlık, libidinal hazza ulaşabilmek ve dış dünyayı keşfetmekte önemli olduğu, içsel ihtiyaçların çevre tarafından karşılanmadığı zamanlarda ortaya çıktığı ve kişinin gelişimsel perspektifinden bakıldığında karşılaştığı zorlukları atlatması için gerekliliğini duyduğu içsel enerjinin kaynağıdır (Rizzuto, Meissner ve Buie, 2004: 77).

Kernberg (1966), saldırganlığın biyolojik temellere dayanarak doğuştan geldiğini ifade etmiş, saldırganlığın nedenleri hakkında bir fikir belirtmemiş ancak saldırganlığın yıkıcı davranışlar içerdiğini açıklamıştır. Kernberg’in ifadesine göre saldırganlık, pre-genital dönemde çoğunlukla oral agresif temaları içerir ve kişinin birincil bakım vereni arasında gelişen ödipal komplekse doğrudan etki eder. Bu yüzden de çalışmalarında özellikle Borderline kişilik bozuklukları ile beraber açıkladığı saldırganlığın bu temelden yola çıkarak oluştuğunu belirtmiştir (Rizzuto, Meissner ve Buie, 2004: 79).

Hartmann (1952) saldırganlığın; egonun bütün bir organizasyon olarak işlevini kazanmadan önce de var olduğunu ve en temel içsel güdülerden birisi olduğunu ifade

etmiştir (akt. Rizzuto, Meissner ve Buie, 2004: 80). Hartmann, saldırganlığın; ilerleyen dönemlerde egonun gelişimi ile birlikte belirsiz bir güdü olmaktan çıkarak, egonun kendi amaçları doğrultusunda kullanabileceği “doğal” bir güç olabileceğini belirtmiştir. Hartmann (1950), saldırganlığın kontrollü bir biçimde “doğal” bir enerji kaynağı olarak düşünüldüğünde egonun gelişimine yarar sağladığını ancak kontrol edilmemiş ve “doğal olmayan” saldırganlığın yıkıcı davranışlara dönüşebildiğini ifade etmiştir.

2.1.4.3.2. Diğer Psikanalitik Kuramlar

Psikanalitik kuram içerisinde saldırganlığın libidinal enerji kaynaklı ve doğuştan gelen bir dürtü üzerinden açıklamayan; daha doğrusu saldırganlığın dış uyaranlara karşı geliştirilmiş, kişiliğin ve egonun gelişimsel süreçleri içerisinde değerlendirilebilen ve farklı motivasyonla ortaya çıkan bir olgu olduğunu ifade eden görüşler de vardır. Anna Freud (1972), saldırganlığın amacının, hedefindeki nesnenin ve kaynağının cinseldürtülerle paralel ilerlediğini ifade eder. Anna Freud, yaşamın başındaki sevgi duygusu ile aynı nesnelere temel alarak karakterize olan saldırganlık dürtüsünün birbirinden çok da ayrışamayacağını ancak cinsel gelişim dönemlerinden sonra birbirinden ayrılarak, saldırgan dürtünün tatmin olma-engellenme veya haz-acı ikilemlerinden yola çıkarak kendi yolunu çizebileceğini, ancak yine de diğer psikolojik hedeflere ulaşma konusunda temel alınan bir enerji kaynağı olarak düşünülebileceğini belirtmiştir (Akt. Rizzuto, Meissner ve Buie, 2004: 81).

Mitchell (1993) de saldırganlığın biyolojik temellerini yadsımamış ancak bu temele dayanan saldırgan dürtünün gerekli koşullar ortaya çıktığında aktifleştiğini, yani saldırganlığın yalnızca kişinin vücudundan gelen karşı konulamaz bir güç olmadığını ifade etmiştir. Mitchell'e göre saldırganlık tam anlamıyla yıkıcı davranışlar içermeyebilir ve sanılanın aksine saldırganlığın işlevi yalnızca kendiliği savunma odaklı değildir. Mitchell'e göre saldırganlık kişiliğin şekillenmesinde ve deneyim yaratmada oldukça önemli rol oynar.

Psikanalitik kuramda nesne ilişkileri teorisi üzerinden Kleinyen ya da Freudyen akımdan uzaklaşan saldırganlık açıklamaları da mevcuttur. Fairbairn (1963), ölüm içgüdüleri diye bir şeyin olmadığını ve saldırganlığın engellenme veya yoksunluk ile ilgili olduğunu belirterek Klein'in tanımlamasından farklı bir görüş ortaya koymuştur. Fairbairn bu yoksunluğun ya da engellenmişliğin genellikle cinsel obje ile olan ilişkiyi olumsuz etkilemesi ile saldırganlığın ortaya çıkabileceğini ifade etmiştir. Guntrip (1969) de Fairbairn ile aynı perspektiften yola çıkmış ve ek olarak, kişinin dış dünya ile olan ilişkisinin kaybı sonucunda tekrar bağlantı kurma arzusunun sevgi üzerinden

gerçekleşmediği zamanlarda korku ve saldırganlık gibi iki temel duygusal olgu üzerinden hareket edeceğini belirtmiştir. Guntrip, yine aynı biçimde, saldırganlığın bu düzlemde gerçekleşen “nesneden yoksun bırakılma” ya da “nesne ile olan ilişkide engellenmişlik” üzerinden açıklanabileceğini ifade eder (Akt. Rizzuto, Meissner ve Buie, 2004: 85).

2.2. Şiddet

Şiddet kelimesinin kökeni Latince’ de “violentina” sözcüğünden gelmektedir ve sert, acımasız kişilik, güç anlamları vardır (Mil ve Şanlı, 2015: 235). Şiddet sözcüğü, dilimize Arapçadan geçmiştir ve “peklik”, “sertlik”, “sıkılık” anlamlarına gelmektedir (Dursun, 2011: 35).

2.2.1. Şiddet Kavramı

Galtung’ a göre şiddetin genel olarak altı önemli boyutu vardır. İlk olarak, şiddetin fiziksel ve psikolojik boyutu vardır. Şiddetin asıl amacı yaralamaya ve zarar vermeye yöneliktir. Psikolojik olarak ise, yalan söyleme, beyin yıkama, bir şeyi zorla kabul ettirme, tehdit etme gibi bütün mental potansiyeli azaltan durumlardır. İkincisi ise, şiddetin etkisinin pozitif mi yoksa negatif mi olduğunun dikkate alınmasıdır. Burada şiddeti, zorlama yoluyla bir yaptırım (hem olumlu hem de olumsuz) veya fiziksel bir eylem olarak görebiliriz. Üçüncü boyutu ise, insan eylemlerini veya tehditlerini içeren hareketlere odaklanmasıdır. Diğer bir boyutu ise, şiddetin kişisel olarak mı yoksa topluluk olarak mı yapıldığıdır. Beşinci olarak, şiddetin kasıtlı olarak mı yoksa kasıt olmadan mı yapıldığıdır. Son olarak ise, şiddet içerikli bir eylemin açıkça yapılması veya gizli bir şekilde yapılmasıdır. (Akt: Gregory, 2005: 61).

Şiddetin boyutu ne olursa olsun, bir insana veya bir nesneye zarar vermesinden dolayı olumsuz sonuçlar ortaya çıkarması muhtemeldir. Şiddet, toplu ve kişiler arasında olabileceği gibi kişi kendi kendisine de şiddet uygulayabilir. Kişilerarası şiddet, gelişmiş ülkelerde halk sağlığı sorunu olarak son zamanlarda ilgi konusu olmuştur (Hofner, 2005: 53). Kişiler arası şiddette aile veya eşe yönelik şiddet ön plana çıkmaktadır. Kadınlara yönelik olarak gerçekleştirilen şiddet, şiddetin en yaygın biçimlerinden biridir. Araştırmalar, kadın cinayet kurbanlarının yüzde 40 ila 70'inin, genellikle kocası veya erkek arkadaşı tarafından öldürüldüğünü göstermiştir. Çocuk istismarı olarak çocuklara uygulanan şiddet, ihmal ve sömürü biçiminde 18 yaşın altındaki çocukların sağlığına, yaşamına, gelişimine veya potansiyel olarak zarara neden olan istismar ve ihmalidir (Lee, 2016: 110).

2.2.2. Şiddetin Nedenleri

İnsan şiddetinin kökenleri uzun süredir üzerinde durulan bir sorudur. Şiddetin insan doğasına miras olarak geçen bir davranış olup olmadığı görüşü tartışılmıştır. Hayvanlar üzerinde yapılan çalışmalar şiddetin kalıtsal olduğunu açıkça ortaya koymuştur. Finlandiyalı psikolog Kirsti Lagerspetz ilk önce genç fareleri gözlemlerine dayanarak şiddetli ve şiddetli olmayan gruplara ayırmıştır.

Sonuçta seçici yetiştirme programı onuncu nesle kadar aynı şekilde devam etmiştir. İnsanlar üzerinde de ikiz çalışmaları ile seçici yetiştirme programları ile ilgili çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmada çift yumurta ikizleri ve tek yumurta ikizleri arasında karşılaştırma yapılmıştır. Rushton, Fulker, Neale, Nias ve Eysenck insanlar da şiddetin kısmen kalıtsal olduğunu ikna edici bir şekilde sunmuştur. Bu şiddetin, atılganlık, fedakarlık ve empati dahil tek yumurta ikizi örneğinde güçlü bir şekilde karşılıklı münasebeti bulunmuştur. Buna göre şiddet hem genetik yapıda hem de yetişilen sosyal şartlarda ortaya çıkmaktadır (Russel, 2008: 35).

İnsan şiddeti biyolojik ve psikolojik sebeplere dayandırılabilir. Şiddet davranışını belirleyen biyolojik etkenler (Russel, 2008: 36);

1) Artmış fizyolojik uyarılma: Kişilerin fizyolojik olarak aşırı uyarılması şiddet davranışlarına neden olabilir. Örneğin sürekli şiddet filmleri izleyen birinde fizyolojik uyarılma artabilir.

2) Cinsiyet ve hormonlar: İnsanlar ve hayvanlar birlikte göz önüne alındığında her iki türün de erkek bireyleri şiddet davranışları gösterir. Bunun sebebi içgüdüsel olarak koruma ve sahiplenme duygusu olabileceği gibi hormonların etkisiyle de olabilmektedir. Bazı araştırmalar erkek çocukların şiddet gösteren oyunlar oynamayı daha çok sevdiklerini göstermektedir. Bunun dışında erkeklerde bulunan androjen hormonunun seviyesi ile şiddet davranışları arasında ilişki olduğu da bulunmuştur.

3) Cinsel uyarılma: Araştırmalar cinsel uyarılmayla şiddet arasında bağlantı olabileceğinden söz edilmektedir. Cinsel olarak uyarılmış bir birey ister hayvan ister insan olsun her iki cins için de şiddete yol açabilir. Özellikle bu uyarılmışlığın nihayete erememesi durumunda şiddet davranışları görülebilir.

4) Ağrı: Ağrı hisseden bir bünye çevresine karşı asabi davranışlar ve şiddet tavırları gösterebilir. Bunun nedeni ağrının unutulmaya çalışılması veya dikkatin başka taraflara çekilmeye çalışılması olabilir. Netice olarak özellikle hissedilme derecesi yüksek olan ağrılar şiddete neden olur. Fiziksel acı hissetmek de benzer şekilde şiddet davranışı gösterilmesine neden olabilir (Russel, 2008: 40).

5) İlaçlar ve diğer maddeler: Küçük doz alkol, sakinleşmeyi sağlayarak şiddeti azaltırken doz arttıkça şiddet de artar; aerosol ve diğer kimyasal çözücü ve uçucular; kaygı gidericiler (anksiyolitikler) genel olarak şiddeti ketler. Sakinleştirici olarak alınan ilaçlar şiddeti azaltırken bazı ilaçlar da şiddet davranışlarının artmasına neden olabilir.

6) Nörotransmitterler (sinirler arası iletim maddeleri): Şiddet, açık bir şekilde katekolaminerjik, dopaminerjik ve serotonerjik sistemler tarafından düzenlenir. Norepinefrin, şiddetin ortaya çıkışına ve artmasına yol açmaktadır. Norepinefrinin bir önemli özelliği de duygulanımsal şiddeti arttırırken yırtıcı şiddeti ketlemektedir. Dopamin, şiddeti arttıran bir diğer nörotransmitterdir. Serotonin ise şiddeti ketlediği düşünülen bir nörotransmitterdir.

7) Beyin anatomisi, nörotransmitterler ve hormonların ilişkisi: Şiddeti düzenlemekte limbik sistemin önem taşıyan bölgelerinin hipotalamus, septal alan ve amigdala olduğu düşünülmektedir. Bu alanların uyarılması şiddet davranışını arttırmaktadır. Çıkarılması durumunda da şiddet davranışları azalmaktadır (Göka, 2009: 23).

Şiddet Davranışını Belirleyen Psikolojik Etkenler (Göka, 2009: 25);

1) Engellenme: Engellenme insanları şiddete teşvik eder. Ancak her engellenme şiddet davranışları yaratmaz.

2) Doğrudan provake edilme: Kişinin fiziksel olarak kötüye kullanılması ve alay edilmesi gibi sebepler doğrudan provake grubuna girmekte ve şiddet davranışları gösterilmesine neden olabilmektedir.

3) Şiddet gösteren örneklere maruz kalma: Şiddet içeriklerinin yoğun olduğu filmleri izleme, oyunları oynama ve fotoğraflar şiddet davranışını özendirilmekte veya tetikleyebilmektedir. Televizyondaki şiddet görüntüleri ile çocukların şiddet davranışları arasındaki ilişki bilinen ve kabul edilen bir saptamadır (Göka, 2009: 29).

2.2.3. Şiddetin Türleri

Şiddet üzerine yapılan araştırmalar incelendiğinde şiddetin çok değişik türde sınıflandırıldığı görülmektedir. Cox (1985) şiddeti iki grupta incelemiştir. Bunlar araçsal şiddet ve düşmanlık içeren şiddettir. Bunların yanında tartışmalı olan atılgnlık kavramı da eklenebilir (Cox, 1985: 103).

2.2.3.1. Araçsal Şiddet

Araçsal şiddette kişi bilinçli olarak ve önceden planlamış olarak bu şiddeti gerçekleştirir. Araçsal şiddet, duygusal bir temele sahip değildir ve amaca yönelik bir şiddet şeklidir (Leanard, 1988: 52).

2.2.3.2. Düşmanlık İçeren Şiddet

Düşmanlık içeren şiddet türünde kişi tümüyle karşısındakine zarar verme amacıyla harekete geçmektedir. Bu şiddet türünde, şiddet uygulayanın hedefini sevmemesi ya da nefret etmesi sebebiyle ve temel amacı hedefe zarar vermek olan şiddet türüdür (Çobanoğlu, 1993: 71).

2.2.3.3. Atılganlık

Atılganlık, bireyin başkalarının haklarını kabul ederek, kendi hakkını kullanmasını sağlayan davranış olarak tanımlanabilir. Atılganlıkta birey kendi haklarını, duygu ve düşüncelerini ifade ederken karşısındaki kişinin hakkını göz ardı etmez, şiddet ise karşısındaki haklarının yüzeye çıkmasına izin vermez, fiziksel v ruhsal olarak zorlamayı içerir. Kısaca atılgan olmak şiddet uygulamak anlamına gelmemektedir (Kiper, 1984: 127).

Şiddet türlerine bakıldığında, Dünya Sağlık Örgütü'ne (DSÖ) göre şiddetin, kişinin kendisine yönelik uyguladığı şiddet, kişiler arası şiddet ve kolektif şiddet olarak sınıflandırıldığı görülmektedir. Kendine yönelik şiddet tanımında ise intihar, intihar girişimi ve kasıtlı uygulanan yaralamalar yer almaktadır. Kişiler arası şiddet içinde özellikle çocuk, eş, yaşlılara yönelik aile içi şiddet, tanıdık bir kişi ya da yabancı bir kişinin uyguladığı şiddet vardır. Gruplar arası şiddet kavramı içinde ise sosyal, politik ve ekonomik şiddet tanımları yer almaktadır (Krug vd., 2002: 207).

Amerikan Psikoloji Derneği, saldırganlığın şiddet şeklinde ortaya çıkmasında farklı mekanizmalar olduğunu belirtmektedir. Şiddetin görülme biçimleri belirtilen şekillerde olabilir (American Psychological Association, 2002):

- İfade tarzı olarak şiddet kullanımı: Bazı kişiler kızgınlık ya da hayal kırıklığı gibi duygularını ifade etmek için şiddeti kullanırlar. Bu kişiler sorunlarının çözümü olmadığına inanırlar ve kontrolden çıkan duygularını ifade etmek için şiddete yönelirler.
- Manipülasyon amacıyla şiddet kullanımı: Bu şiddet türü, başkalarını kontrol etmek ya da istenen amaca ulaşmak amacıyla kullanılır.
- Misilleme olarak şiddet kullanımı: Bu şiddet türü, kendine zarar veren ya da verdiren kişilere misilleme olarak gösterilir.
- Öğrenilmiş davranış olarak şiddet: Diğer öğrenilen davranışlar gibi şiddet de yaşam içinde öğrenilen bir davranış olabilmektedir.

Fromm ise şiddet türlerini şöyle belirtmiştir (Fromm, 1994: 37);

- Oyuncu Şiddeti: Şiddetin en normal ve hastalıklı olmayan şeklidir. Bu şiddet türünün örnekleri daha çok ilkel kabile oyunlarında görülmektedir. Oyunda amaç öldürmek değildir; ancak oyun da olsa yapılan davranışların arkasında yatan temel güdü saldırganlıktır.
- Tepkisel Şiddet: Bu şiddet türü kişinin kendisinin ya da başkalarının yaşamını, özgürlüğünü, onurunu, mülkiyetini, korumak için başvurulan bir şiddettir. En sık görülen şiddet biçimlerinden birisidir. Bu şiddet türü ölümün değil, yaşamın hizmetindedir. Başka bir ifade ile amacı yok etmek değil, korumaktır. Tepkisel şiddetin bir başka yanı da engellemenin yarattığı şiddettir. Engellenen amaca ulaşmak için şiddete başvurulur.
- Kinci Şiddet: Kinci şiddette zarar verilmiştir ve hiçbir şekilde savunma işlevi yoktur. Kinci şiddet toplum çapında olduğu gibi bireysel olarak da görülebilir.
- Dengeleyici Şiddet: Genellikle güçsüz insanların üretkenliklerinin yerine koydukları şiddet türüdür. Kökleri güçsüzlükte yatan ve güçsüzlüğe karşı dengeleyici olan şiddettir. Yaratmayan insan yok etmek ister. Bu şiddet, yaşanmamış, eksik bir yaşamın zorunlu sonucudur.
- Arkaik (İlkel-Kana susamış) Şiddet: Bu şiddet doğa ile arasındaki bağla henüz tamamen çevrili olan insanın kana susamışlığıdır. Arkaik anlamda yaşamın dengesi olabildiğince çok öldürmek ve yaşamı kana doyunca öldürülmeye hazır olmaktır. Bu şiddet türü özellikle savaş zamanlarında belli azınlıklarda, az teklerin verdiği insan kurbanlar gibi olaylarda ve kan davalarında görülebilir.

Öztürk ise, şiddet türlerini, kendine dönük şiddet, kişiler arası şiddet, organize şiddet, medya şiddeti ve diğer şiddet şekilleri olarak açıklamıştır. Kendine yönelik şiddet, intihar ve bedene zarar verici uygulamaları, kişiler arası şiddet, kadına, çocuğa, yaşlıya yönelik ve aile içi şiddeti kapsamaktadır. Organize şiddet ise, kolektif, politik, uluslararası şiddeti; medya şiddeti, yazılı ve görsel basında yer alan görüntü, ses ve yazı şeklindedir. Diğer şiddet türleri ise sokak şiddeti, kan davası, pornografi, azınlıklara yönelik şiddet ve sporda şiddet gibi farklı şiddet türlerini kapsamaktadır.

Şiddet, çete şiddeti, okul ve toplumdaki silahlı saldırılar, kendine yönelik şiddet gibi pek çok şekillerde görülebilmektedir. Kramer'a göre, öğrenciler tarafından eğilim gösterilen şiddet davranışları üç ayrı şekilde ortaya çıkmaktadır. Birincisi, başkalarının malına göz dikme, maddi çıkar elde edebilmek için başvurulan şiddet şeklinde

görülmektedir. İkincisi, uyuşturucu endüstrisine dayalı suçlar ve bu suçları sergileyen çetelerin egemen olma mücadelesini içeren şiddettir. Üçüncüsü, güçsüz olmaya dayalı bir öfkeyle bağlantılı olarak ortaya çıkan sosyal-ilişkisel şiddettir (Kızmaz, 2006: 49).

2.2.4. Şiddetin Boyutları

DSÖ verilerine göre şiddet nedeniyle hayatını kaybeden genç oranı değişmekle birlikte; yüksek gelirli Avrupa ülkeleri ve Asya ve Pasifik ülkelerinde 100 binde 0,9, Afrika'da 100 binde 17,6'dır. Erkeklerde kızlara oranla daha yüksektir.

Ölümlerle sonuçlanmayan şiddete baktığımızda her bir ölüme karşı 20–40 kişi hastanede şiddete bağlı yaralanmalar nedeniyle tedavi olmaktadır. Bazı ülkelerde; İsrail, Yeni Zelanda, Nikaragua'da oran daha yüksektir. İsrail'de yapılmış bir çalışmaya göre; 18 yaş gençler arasında şiddete bağlı yaralanma 100 binde 196'dır. Şiddete bağlı yaralanmalar erkeklerde kızlara oranla daha yüksek oranda görülmektedir. Kenya'da yapılmış bir çalışmada E/K oranı 2,6/1, Jamaika'da 3/1, Norveç'te 4/1'dir (World Report on Violence and Health, 2002: 5).

2.3. Sporda Saldırganlık ve Şiddet

2.3.1. Saldırganlık ve Şiddet Teorileri

Saldırganlığın nasıl ortaya çıktığını ve nedenlerini açıklayan bazı teoriler vardır. Bu teorileri, biyolojik teori, düşmanca ve aletli saldırganlık teorisi, psiko-analitik teori, öğrenme teorisi ve sosyal öğrenme teorisi olarak sıralanabilir (Brennan 1998, s.36). Bu teorilere ek olarak şiddet teorileri arasında yaygın olanlardan bazıları içgüdü teorisi, engelleme-saldırganlık teorisi, holigan bağımlılığı teorileridir.

2.3.1.1. Psiko-Analitik Teori

Saldırganlık üzerinde Lorenz'in hakim olduğu kadar Freud saldırganlığın psikoanalitik açıklamasıyla bağlantılı olarak en önemli isimlerden biri olarak görülür. Freuda göre saldırganlık içgüdüsel olarak ortaya çıkan bir durumdur. Freud, tüm içgüdülerin gerginliği veya uyarı oranını en aza indirmek ve nihayetinde tamamen ortadan kaldırmak olduğunu ileri sürmüştür (Brennan,1998: 36).

“Psiko-analitik teori, saldırganlığın psikolojik bütünselliğin içsel bir parçası olarak kabul edilmesi gerektiğini ortaya koyan ilk teori olmuştur. Saldırganlık ve cinselliğin insanın temel dürtüleri olduğu fikrini ortaya atan psikanalitik teori, bu dürtülerin insanda doğuştan itibaren var olduklarını ve insanın yaşamına yön verdiklerini iddia eder (Poussard ve Çamuroğlu, 2015: 39).” “Neopsikanalistler saldırganlığı ego bünyesinde ele

alır; saldırganlık bireyin arzu ve ihtiyaçlarının engellenmesi sonucunda gösterdiği savunmadır (Poussard ve Çamuroğlu, 2015: 39).”

2.3.1.2. Biyolojik Teori

Bazı biyologlar, saldırganlığın beyin tarafından biçimlendirildiğine inanmaktadırlar. Saldırganlığın kökenlerine ilişkin biyolojik çalışmalara örnek olarak, genetik faktörleri, endokrin etkileri ve beyin yapılarının incelenmesini içeren örnekler verilebilir (Brennan, 1998: 40). Ayrıca, Valzelli (1981), serotonin seviyesi ile duygusal ve saldırgan davranışların arasında bir ilişki olduğunu ileri sürmüştür. Ancak bazı çalışmalar saldırganlık ile serotonin seviyesi arasında bir ilişki olduğunu desteklerken bazıları da desteklememektedir (Brennan 1998: 42). Bu teoriye göre, saldırgan davranışlarda genetik faktörünün rolü vardır. Beyin ve sinir sistemi saldırgan davranışlara neden olmaktadır. Ayrıca saldırganlıkta hormonal, kimyasal ve genetik nedenlerin saldırganlık ve şiddet içerikli davranışlara neden olduğunu belirtmektedir (Ziyagil, 2014: 10).

2.3.1.3. Öğrenme Teorisi

Dollard ve arkadaşları (1939), Freud'un psikolojik analizinin bazılarını, hayal kırıklığı-saldırganlık hipotezini varsaydığı öğrenme kuramına göre incelediler. Bu teoride hayal kırıklığının daima saldırganlık ürettiğini ve saldırganlığın daima hayal kırıklığının bir sonucu olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak Berkowitz'e göre ise, hayal kırıklığının saldırganlıktan ziyade öfkeye neden olduğu ortaya çıkmıştır (Brennan, 1998: 41). Berkowitz, hayal kırıklıkları, provokasyonlar, yüksek sesler, rahatsız edici sıcaklıklar ve hoş gitmeyen unsurlar gibi olumsuz olayların, olumsuz etkiler ortaya çıkardığını öne sürmüştür (Anderson ve Bushman, 2002: 27).

2.3.1.4. Sosyal Öğrenme Teorisi

Sosyal öğrenme teorisi, saldırganlığı başkalarını gözlemleyerek öğrenilen davranış olarak açıklar (Weinberg ve Gold, 2011: 45). İnsanlar, doğrudan tecrübe ederek ya da başkalarını gözlemleyerek diğer davranış biçimlerini öğrendikleri gibi agresif davranışları da öğrenirler. Agresif davranışların kazanılması, sosyal davranışları yönlendiren inanç ve beklentileri anlamak ve açıklamak için gözlem yapılan öğrenme süreçleri vasıtasıyla yararlı fikirler sağlar (Anderson ve Bushman, 2002: 29). İnsan davranışlarının çoğu genetik yapıımızdan etkilenmesine rağmen, sosyalleşme süreci belirli inançları ve tutumları teşvik ederek, tecrübeler sunarak davranışlarımızı belirli yönlerde şekillendirebilir (Cusimano ve Ark. 2016). Birçok teori, insan davranışlarının nedenlerini

açıklamak için yıllar içerisinde gelişim ve ilerleme göstermiştir (Bandura, 1977: 55). Bandura saldırganlığı 3 bölümde incelemiştir:

- Saldırganlığın kökeni
- Saldırganlığın azmettiricileri
- Saldırganlığı güçlendirenler (Brennan, 1998: 44).

Sosyal öğrenme teorisi başlangıçta bireysel olarak incelenebilir ancak, ilişkileri geliştirmede daha büyük bir grubu veya topluluğu etkileyen değişiklikleri incelemeye katkıda bulunabilir (Khalil, 2017: 45). Sosyal öğrenme teorisinin önde gelen iki ismi Bandura ve Walters (1963), saldırganlığın kişilerin birbirlerini izleyerek öğrenilebilen ve diğer durumlara genellenebilir olduğunu belirtmişlerdir. Bandura, neredeyse tüm davranışların tecrübe ve gözlem yoluyla öğrenilebileceğini ileri sürmüştür (Kalkstein, 2016: 19). Bandura ve Kupers (1964), insanların belirli davranışlarını, model alma, taklit etme ve gözlem yoluyla birbirlerinden öğrenebileceklerini belirtmişlerdir. Sosyal öğrenme teorisine göre, sporcular saldırgan davranışları öğrenir ve başkalarını (yani modelleri) gözlemleyerek saldırgan davranışları benimser ve b davranışları bu modelin davranışının sonuçlarına dayanarak tekrarlamaya karar verirler (Gee ve Leith, 2007: 567).

Model Alma Yoluyla Öğrenme (Modeling): Bandura' ya (1977) göre, davranışları yeni kalıplara sokmak için birtakım cezalar veya ödüller verilebilir. Ancak bu tarz bir öğrenme hem tehlikeli hem de zahmetli ve masraflı olabilir. Yine Bandura, kişilerin davranışlarını, model alarak ve gözlemleyerek öğrendiklerini belirtmiştir. Yeni davranışların nasıl yapılması gerektiğine dair bir fikir geliştirirken, bu eylem bir kılavuz görevi görür. Model alınan davranış kişinin üzerinde olumlu ya da olumsuz bir etki bırakabilir (Rollins, 2014: 103).

Taklit (İmitation): Taklit ederek öğrenme de ise, kişi başka birisinin davranışlarını model alarak aynı onun gibi davranmayı öğrenir. Toplumsal öğrenme teorisine göre, çocuklar ve gençler agresif davranışları gözlemleyerek ve taklit ederek öğrenebilirler (Onyskiw ve Hayduk 2001, Akt: Rollins 2014: 105). Bandura, Ross ve Ross (1961), agresif bir davranışı model alan anaokulu çocuklarına yönelik ve onları ödüllendiren ve cezalandıran bir araştırma yapmışlardır. Bu çalışmanın sonucunda ise, agresif davranış göstermesi için ödüllendirilen bir modeli izleyen çocuklar saldırgan ve agresif davranışları taklit etme eğiliminde olmuşlardır. Ceza verilen çocuklar ise, bu tarz davranışları diğer çocuklara göre daha az taklit etme yoluna gitmişlerdir (Rollins, 2014: 105).

Gözlem Yoluyla Öğrenme (Observational Learning): Bandura, gözlemsel öğrenmenin 4 aşamalı olduğunu öne sürmüştür (Akt: Melody ve ark. 2006: 67).

1-Dikkat Süreci (Attention): Dikkat sürecinde, kişi model alacağı davranışın temel özelliklerini gözlem yaparak tanımazsa veya öğrenmezse çok fazla bir şey öğrenemeyebilir. Bir kişi düzenli olarak görüştüğü, eşlik ettiği kişilerin davranışlarını tekrar tekrar gözlemleyebilir ancak bu diğer davranış biçimlerini kapsamlı bir şekilde öğrenmesini önüne geçebilir (Bandura, 1977: 56). Başka bir ifadeyle, kişinin öğrenmesini sağlamak için dikkatini model alacağı davranışa yönlendirmesi gereklidir (Melody, 2006: 69).

2-Hafızada Tutma Süreci (Retention): Kişi, model aldığı davranışı hatırlamazsa, bu davranıştan çok fazla etkilenmeyebilir (Bandura, 1977: 56). Akılda tutma süreci, gözlemcinin, gözlemlenen davranışları sembolik biçimde hafızaya almasına yardımcı olur. Bandura (1977), insanların model aldıkları davranışı hatırlamak için genellikle imgesel ve sözlü sistemleri kullandıklarını belirtmiştir. Kişi, imgesel olarak model aldığı davranışı daha sonra veya farklı bir durumda uygulamayı düşünür. Sözlü sistem ise, kişilerin model alınan veya gözlemlenen davranışı tartışma fırsatı bulduklarında kullanabildikleri bir sistemdir (Melody, 2006: 69).

3-Davranışı Meydana Getirme Süreci (Motor Reproduction): Bandura (1977), model alınan davranışın yeniden üretilebilmesi için dört aşama belirlemiştir (Bandura, 1977: 56):

- Zihinsel düzenleme
- Başlama
- İzleme
- Geri bildirim dayalı iyileştirme

Bandura'ya göre, insanlar ilk önce model almış oldukları davranışın unsurlarını bilerek zihinlerinde organize etmelidirler. Davranış unsurları organize edildikten sonra yeni davranış kalıpları meydana getirmeye başlanabilir (Melody, 2006: 68).

4-Motivasyon: Bandura (1977), bir kişinin içsel veya dışsal faktörler tarafından motive edilmesi, model alınan davranışların o kişi tarafından benimseme olasılıklarının daha yüksek olduğunu belirtmiştir. İçsel motivasyon, herhangi bir dış kaynaktan ziyade, kişinin içinden gelen bir motivasyon kaynağıdır. Dıştan gelen motivasyon ise, ceza veya ödül gibi bir motivasyon kaynağıdır (Melody, 2006: 68).

Sporadaki sosyal öğrenme araştırmaları, sporculara açık bir şekilde şiddet içeren eylemlerin öğretilmediğini göstermektedir. Ancak, saldırganlık her sporda oluşabilir ve oluşmaktadır da. Son yıllarda ortaya çıkan bulgulara göre, müsabaka esnasında sporcuların saldırgan davranışlarda bulunma eğiliminde olduklarını göstermiştir (Weinberg ve Gold, 2011: 50).

2.3.1.5. İçgüdü Teorisi

Bandura' ya (1977) göre çocukluk çağında gözlemsel ya da sosyal öğrenme büyük oranda aile ortamında gerçekleşir (Gee ve Leith, 2007: 569). Freud ve Lorenz' in yaklaşımlarında ise birçok farklılık bulunmasına rağmen, her ikisi de saldırganlığı biriçgüdü olarak gören kuramcılar arasında başı çekmektedirler. Freud saldırganlığın insan davranışlarında doğuştan var olduğunu ve cinsel istek kadar saldırganlığında temel bir davranış olduğunu ileri sürmektedir (Ziyagil, 2014: 13). Freud' a göre, insan davranışları içgüdülere göre programlanmıştır. Freud, tüm insanların kendilerine zarar verebilecek enerjiye sahip olduğunu ve bu enerjinin serbest bırakılması gerektiğini aksi halde kendilerine veya başkalarına yönelik şiddetin ortaya çıkacağını vurgulamıştır (Ward, 2001: 461). “Lorenz ise saldırganlığın, insanların diğer bireylerle arasındaki mücadele etme içgüdülerinden dolayı ortaya çıktığını savunmaktadır (Ziyagil, 2014: 13).”

2.3.1.6. Engelleme Saldırganlık Teorisi

“Engelleme saldırganlık teorisinde saldırganlık, kişinin hedefine ulaşması engellendiğinde ortaya çıkan durum olarak tanımlanmıştır. Sağlık, güç, refah ve yakınlık gibi birey için önemli değerler tehdit edildiğinde veya bu konularda engellenmişlik hissedildiğinde saldırgan davranış ortaya çıkar (Poussard ve Çamuroğlu, 2015: 40).”

Psikologlar, engellemeyi amaçlara ulaşmanın durdurulması olarak ifade ederler. Bu kurama göre engellemeler arttıkça saldırgan davranışlarda artar. Ayrıca bu teoride hayal kırıklığının daima saldırganlığa ve saldırgan davranışlara yol açtığı savunulmaktadır (Weinberg ve Gould, 2011: 45). Berkowitz (1962), hayal kırıklığına uğramanın saldırganlıktan ziyade öfkeye neden olduğunu ortaya koymuştur. Öfkenin saldırganlığa sebep olması için bazı ipuçları gerekecektir. Bunlar agresif davranış ile ilişkili çevresel uyaranlar olabileceği gibi sinir bozucu bir nesne veya bir kişinin de olabileceğini öne sürmüştür (Brennan, 1998: 50). Berkowitz, engellemeyi sadece öfke yaratıp saldırganlığa temel hazırlayan bir faktör olarak görmektedir (Poussard ve Çamuroğlu, 2015: 43).”

Seyredilen sporun yoğun katılım özellikleri, taraftarların takımlarını daha yakından tanımlarını sağlar. Takımları kötü oynayan veya yenilen taraftarlar kendilerini

"kanıtlayamadıkları" için hayal kırıklığına uğramış hissedebilirler. İstenilen kimliğini gerçekleştirmedeki bu yetersizlik, hayatlarında agresif bir davranışa neden olabilecek yeni bir hayal kırıklığı yaratabilir. Wann, takımları ile yüksek seviyede özdeşleşen taraftarların daha düşük seviyede özdeşleşen taraftarlara göre daha saldırgan olduklarını tespit etmişleridir (Ward, 2001: 475).

2.3.1.7. Holigan Bağımlılığı Teorisi

Hem içgüdüsel hem de hüsransaldırğanlık teorileri saldırganlığa odaklanırken, taraftar şiddeti hakkındaki diğer teoriler, şiddetin agresif bir niyet olmadan oluşabileceğini savunmaktadır. Holigan bağımlılığının temeli fanatik tarzda olan taraftarların şiddet içeren davranışlara bağımlı olmalarına dayanır. Bazı taraftarlar için, şiddet davranışı, uyuşturucudan gelen tepkiler gibi öngörülebilir bir uyarılma hissi gösterebilir. Bir alkol ya da kumar bağımlısının yaptığı etkinliğe hazırlanmaktan duygusal memnuniyet kazanması gibi, holiganlar da şiddet olaylarını planlamaktan v bu olaylara katılmaktan haz duyabilirler (Ward, 2001: 475).

2.3.2. Sporda Saldırğanlığın ve Şiddetin Önlenmesi

Spor olgusu son yıllarda endüstriyel bir kimliğe bürünerek milyonlarca lira paranın dolaştığı bir pazar haline gelmiştir. Bu sebeple spor organizasyonları ve müsabakalara ilginin artması dolaylı olarak beklentileri de arttırmıştır. Sporculardan gerçekleştirilmesi istenen performans ve mücadelenin karşılığı olarak maddi ölçütün yüksek meblağlarla ifade edilmesi onların saldırgan ve şiddet içeren davranışlar sergilemesine neden olabilmektedir. Tribünleri dolduran taraftarların da sporcuların kazançlarından haberdar olması ve beklenen başarının sağlanamaması durumunda tepkilerinin saldırganlığa ve beraberinde şiddete dönüşmektedir. Diğer bir yandan “zafere giden her yolun mubah olması” deyimini çerçevesinde yöneticiler, antrenörler, taraftarlar ve sporcular müsabaka sonuçlarını lehine çevirmek adına kural dışı ya da etik kurallar çerçevesinde olmayan farklı yöntem ve çözümlere yönelmiştir (Yücel, Atalay ve Gürkan, 2015: 29).

Bireyler kent, din, ulus veya diğer sosyal kategorileri temsil eden spor takımlarıyla özdeşleşirken, taraftar olarak oyuncuların ve kulübün performansını dolayısıyla maçların sonucunu etkilediklerine inanırlar. Bu inançlarından dolayı da, hiç de sürpriz olmayan bir biçimde çoğu, kendilerini kulübün bir parçası olarak görürler. Yani kulüp bir yandan sembolik olarak taraftarların benliklerinin bir parçası haline gelirken, diğer yandan taraftarlar kulüplerinin bir parçası haline gelirler. Kulübün adı üzerinden, onu kullanarak, taraftarlar birbirleriyle de özdeşleşirler (Wann, 1997: 39).

Sporda saldırganlığın ve şiddetin önlenmesine yönelik girişimler için saldırganlığın kökenlerinin bilinmesi; koç, sporcu ve kulüp yöneticilerinin sorumluluk almaları; medya kuruluşlarının saldırganlık yaratacak yayınlardan kaçınmaları; seyirci, taraftar ve dolayısıyla toplumun fair-play çerçevesinde davranması için eğitilmesi desteklenmesi gibi koşulların sağlanması gereklidir (Dervent, 2007: 75). Sporun bir kavga değil, barış, kardeşlik, dostluk duyguları içinde mertçe yapılan bir yarışma olduğu herkese öğretilmelidir (Acet, 2005: 35). Spor müsabakalarının amacı, centilmence yarışmak ve kazanmanın yanında; sporcuları, yöneticileri, taraftarları, kulüpleri ve hatta toplumları birbirlerine yakınlaştırıcı, kaynaştırıcı ve dostluk bağlarını kuvvetlendirici olmalıdır (Yetim, 2005: 84).

Sporcularını saldırgan davranışlara yönelten veya onları bu davranışlardan dolayı ödüllendiren koçların lisansları iptal edilmelidir (Tiryaki, 2000: 20). Koçlar ve kulüp yöneticileri yarışma öncesinde gerginlik ve saldırganlık yaratacak açıklamalardan kaçınmalı, yapacakları açıklamalar fair-play olgusunda odaklanmalıdır (Doğan, 2007: 74).

2.3.3. Türkiye’de ve Dünyada Sporda Yaşanan Bazı Şiddet Olayları

Ülkemizde yaşanan ilk büyük sporda şiddet olayı 1967 senesinde Kayseri’de gerçekleşmiştir. Kayseri spor ve Sivas spor müsabakasının 20. dakikasında Kayseri spor 1-0 öne geçmiş ve maç bu skorla kazanmıştır. İki takım taraftarları arasında silahların da ortaya çıktığı kavgada, 40 kişi hayatını kaybederken, 300 kişi yaralanmıştır. Bu olayın haberinin Sivas şehrine ulaşmasının ardından, Sivas’ta yaşamakta olan Kayserili vatandaşların işyerleri saldırıya uğramış ve iki komşu şehir, iki düşman şehre dönmüştür (Doğan, 2004: 65).

- 1993 yılında Kocaelispor-Ankaragücü arasındaki maçta taraftarlar arasında çıkan yer tartışmasında bir kişi öldürüldü (Avgın, 2015: 39).
- 2000 yılının Nisan ayında, Galatasaray ile Leeds United arasındaki müsabaka öncesi Taksim’de yaşanan kavga sonucu iki Leeds United taraftarı öldürüldü (Avgın, 2015: 39).
- Kasım 2004’te Beşiktaş İnönü Stadyumu’nda, Beşiktaş ile Rizespor mücadelesi esnasında 16 yaşındaki bir genç bıçaklanarak öldürüldü (Avgın, 2015: 39).
- 2005 Yılında, Temmuz ayında oynanan Fenerbahçe-Everton hazırlık maçında bir seyirci silahla yaralandı (Avgın, 2015: 39).

- 2007 yılı Mayıs'ta Ali Sami Yen Stadyumu'nda Galatasaray-Fenerbahçe derbisinde gerçekleşen olaylar sonucu 19 polis memuru yaralandı. Bir Polis memurunda görme kaybı oluştu (Avgın, 2015: 40).
- 2009'da Şubat ayı içerisinde Fenerbahçe Şükrü Saraçoğlu Stadyumu'nda maraton tribününde çıkan olayda 2 kişi bıçaklanarak yaralandı (Avgın, 2015: 40).
- 2014 Aralık'ta Galatasaray-Kızılyıldız basketbol maçından önce çıkan olaylarda bir Sırp taraftar bıçakla öldürüldü (Milliyet,2014).
- 11 Nisan 2001 tarihinde Güney Afrika'nın başkenti Johannesburg'un Ellis Park Stadyumunda Kaizer Chiefs ile Orlando Pirates arasındaki karşılaşmada çıkan olaylar sonucunda 43 kişi yaşamını yitirirken, 250 civarında taraftar da yaralanmıştır (Avgın, 2015: 40).
- 15 Nisan 1989'da İngiltere'de Hillsborough Stadı'nda, Liverpool-Nottingham Forest müsabakasında meydana gelen izdihamda 96 kişi ölmüş, 766'sı yaralanmıştır (T24, 2012).
- İrlanda tarihine "Kanlı Pazar" olarak geçen; 1920'de İrlanda'nın başkenti Dublin'de oynanan maçta radikal İrlandalı bir grup stada girerek, makineli tüfeklerle insanlara saldırdı. Michael Hogan ve 12 seyirci hayatını kaybetti (Avgın, 2015: 40).
- 29 Mayıs 1985'te Belçika'nın başkenti Brüksel, Heysel Stadı'nda Juventus ile Liverpool arasındaki Avrupa Kupası Finalinde, maç öncesi iki taraftar arası oluşan arbedede 39 kişi ölmüş ve 600 kişi yaralanmıştır (Avgın, 2015: 40).
- 5 Nisan 1902'de İskoçya ile İngiltere arasındaki milli müsabaka sırasında batı tribünü çökmesi sonucu 25 kişi ölümlenirken, 517 kişi yaralandı (Avgın, 2015: 40).
- 1972 yılında düzenlenen Münih Olimpiyatları'nda, "Kara Eylül" olarak bilinen Filistinli bir grup tarafından 11 İsrail sporcusu rehin alınarak öldürüldü (Avgın, 2015: 40).
- Bolton Wanderers ile Stoke City arasındaki 9 Mart 1946 tarihli İngiltere Federasyon Kupası müsabakasında, Burden Park Stadı duvarları çökmesi nedeniyle oluşan kargaşada 33 kişi öldü ve 400 kişi yaralandı (Fotomaç, 2017).
- 24 Mayıs 1964'te Peru-Arjantin müsabakasında hakemin Peru'nun attığı golü vermemesi ve maçın Arjantin galibiyeti ile sonlanması neticesinde Peru

seyircilerinin sınırı aşması 318 kişinin ölümüne, 500 kişinin yaralanmasına neden oldu (CnnTürk, 2014).

- 23 Haziran 1968 tarihinde oynanan Boca Juniors ile River Plate maçının devre arasında gerçekleşen olaylar sonucunda 74 kişi öldü ve 150 kişi yaralandı (Avgın, 2015: 40).
- 2 Ocak 1971'de İbrox Stadi'nda Glasgow Rangers-Celtic arasındaki maçta tribün çökmesi sonucu ortaya çıkan izdihamda 66 ölü, 140 yaralı vardı (Pennlive, 2017).
- 31 Ekim 1976 tarihinde Kamerun ile Kongo müsabakasında hakemin Kamerun lehine verdiği bir penaltı kararı ile maçı mağlup bitiren Kongolu taraftarlar hakeme saldırdılar. Bu olaylar sonucunda 2 kişi öldü (Avgın, 2015: 40).
- 20 Ekim 1982'de Moskova'da Spartak Moskova, Hollanda'nın Haarlem kulübü ile karşılaştı. Maçın sonuna doğru polislerin taraftarları yanlış yönlendirmeleri sonucu çıkan izdihamla 340 kişi hayatını kaybetti. Fakat Sovyet Spor Komitesi'nin belirttiği ölü sayısı 61 kişidir (Avgın, 2015: 41).
- 11 Mayıs 1985 tarihli Bradford City-FC Lincoln City, İngiltere 3. lig mücadelesinde tribünlerde çıkan yangınla beraber yaşanan kargaşada 56 kişi yaşamını yitirirken, 265 kişi yaralandı (Avgın, 2015: 41).
- 12 Mart 1988'de Nepal, Katmandu'da yoğun dolu yağışından kurtulmak isteyen taraftarların izdihamında 93 can kaybı, 100 yaralı vardı (Fotomaç, 2017).
- 5 Mayıs 1992'de Fransa Kupası, Olimpik Marsilya ve Bastia karşılaşmasında daha fazla seyircinin maça gelebilmesi amacıyla yapılan geçici tribün çökmesi sonucu 17 kişi öldü ve 900 kişi yaralandı (Avgın, 2015: 41).
- Amerika Birleşik Devletleri'nde 1974'te oynanan Cleveland Indians-Texas Rangers beyzbol mücadelesinde alkollü ev sahibi taraftarların sahaya girerek rakip takım sporcularına saldırması üzerine ortalık karışmış ve insanlar yaralanmıştır (CnnTürk, 2014).
- 9 Temmuz 2000 tarihinde Harare'de oynanan maçta, Güney Afrika ile Zimbabwe karşılaştı. Tribünlerde çıkan olaylar ve panik hali neticesinde 12 kişi hayatını kaybetti (Avgın, 2015: 41).
- 29 Mart 2009'da, Fildişi Sahili - Malavi müsabakasının başlamasından 40 dakika öncesinde stadyuma girişler esnasında çıkan arbede ile maç oynandığı

sırada da bir tribünün seyircilerin ağırlığını taşıyamaması sonucu 132 kişi yaralanırken, 22 kişi yaşamını yitirdi (Avgın, 2015: 41).

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Bu araştırmada nicel yöntem kullanılmıştır. Nesnel ve genellenebilir bilgilere ulaşmak amacıyla pozitivist paradigma kapsamında yapılan çalışmalar, nicel araştırmalar olarak tanımlanır (Kuş, 2009). Çalışmanın yürütülmesinde tarama modelinden yararlanılmıştır. Tarama modelleri çok sayıda elemanlardan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacıyla evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup örnek ya da örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir (Karasar, 1994).

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2018-2019 eğitim öğretim yılında Gazi Üniversitesi spor bilimleri fakültesinde öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Çalışma evreninden rastgele seçim yöntemiyle belirlenen öğrencilere uygulanan veri toplama araçlarından, geçerli olanlar dikkate alındığında araştırmanın örneklemi 133'ü aktif sporcu olan, 116'sı aktif olmayan sporcu olmak üzere toplamda 249 öğrenci oluşturmaktadır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplamak amacıyla üç farklı form kullanılmıştır: “Kişisel Bilgi Formu”, “Şiddet Eğilimi Ölçeği” ve “Saldırganlık Ölçeği”.

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Kişisel bilgi formu, araştırmada katılımcıların bazı demografik bilgilerine belirlemek amaçlı araştırmacı tarafından oluşturulmuştur. Bu form içerisinde aktif spor yapma durumu, yaş, cinsiyet, spor yaşı ve aylık gelir düzeyi olmak üzere beş ayrı madde yer almaktadır.

3.3.2. Saldırganlık Ölçeği

Saldırganlık ölçeği, Tuzgöl (1998) tarafından yapılan bir araştırmada lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyini belirlemek amacıyla geliştirilmiştir. Tuzgöl, (1998) saldırganlık ölçeğinin gençlerde açık, gizli, fiziksel, sözel ve dolaylı saldırganlıkla ilgili davranışları ölçmeye yönelik 45 maddeden oluştuğunu, ölçeğin 30 maddesinin saldırgan içerikli, 15 maddesi saldırgan olmayan içerikli olmadığını ifade etmektedir. Ölçek 5'li derecelendirilmiş cevaplama sistemine sahiptir. Birey okuduğu ifadenin kendine ne derece uygun olduğunu belirtmek için (5) Her zaman, (4) Sıklıkla, (3) Ara sıra, (2) Nadiren, (1) Hiçbir zaman seçeneklerinden birisini işaretlemektedir. Ölçeğin 13 maddesi negatif ifade olduğundan puanlamaları da tersine çevrilerek yapılmaktadır. Tersine

çevrilen sayılar ve diğerlerinin toplamı kişinin saldırganlık puanını oluşturmaktadır. Test puanının yüksek çıkması saldırganlık düzeyinin bireyde yüksek olduğunu göstermektedir. Araştırmacının yaptığı testin tekrarı güvenilirlik çalışmasında ölçeğin Pearson Momentler Çarpım Korelasyon katsayısı: 0.85 bulunmuştur. Ayrıca ölçeğe ait Cronbach güvenilirlik katsayısı 0.71 olarak saptanmıştır (Taşkesen, 2011, s. 90).

3.3.3. Şiddet Eğilim Ölçeği

Bu ölçek, Göka, Bayat ve Türkçapar tarafından 1995 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülen “Orta Öğretim Kurumlarında Okuyan Öğrencilerin Saldırganlık ve Şiddet Eğilimleri” konulu araştırmada kullanılmak üzere geliştirilmiştir. T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumunun “Aile İçinde ve Toplumsal Alanda Şiddet” konulu araştırmasında 7-14 yaş grubu çocukların Şiddet eğilimlerini ölçmek için temel yapısı değiştirilmeksizin yeniden desenlemiş ve kapsam geçerliliği sağlanmıştır. Araştırmada öğrencilerin saldırganlık eğilimlerini belirlemek amacıyla kullanılan ölçek toplam 20 ifadeli bir ölçektir. Ölçekte yer alan ifadelere verilen yanıtlar 4“lü Likert ölçeğinde düzenlenmiştir. Değerlendirmeler çok uygun seçeneğine 4, hiç uygun değil seçeneğine 1 puan verilerek yapılmıştır. Ölçekte yer alan tüm ifadeler tek yönlüdür. Buna göre, ölçekten alınan puanların yüksekliği öğrencinin Şiddete eğiliminin yüksek olduğunu, düşük puan ise tam tersi bir durumu göstermektedir. Toplam puanlara göre yapılan değerlendirmelerde, 1-20 arasındaki puan öğrencinin saldırganlık eğiliminin “çok az”, 21-40 arasındaki puan “az”; 41-60 arasındaki puan “fazla”, 61-80 arasındaki puan “çok fazla” olduğunu göstermektedir. Ölçek için hesaplanan Cronbach alpha değeri (0.76) ölçeğin iç tutarlılığa sahip olduğunu ($\alpha > 0.60$) göstermektedir (Taşkesen, 2011, s. 90).

3.4. Verilerin Analizi

Araştırmada kullanılan veri toplama araçlarından elde edilen veriler üzerinde istatistiksel çözümleme işlemleri yapmadan önce veri seti düzenlenmiştir. Bu bağlamda katılımcıların elde etmiş oldukları puanlar alt ölçeklerde madde sayılarına bölünerek standardize edilmiştir.

Katılımcıların ölçeklerden elde etmiş oldukları puanlar incelenmiştir. Bu amaçla öncelikle katılımcıların yanıtlarından yola çıkarak, Kolmogorov-Smirnov testi ile ölçeklerden elde etmiş oldukları puanların madde ve grup bazındaki normallik dağılımları incelenmiştir. Sonuçlar puan ortalamalarının normal dağıldığını göstermektedir. Tüm bu veriler ışığında veriler üzerinde parametrik testlerin yapılmasının uygun olacağı değerlendirilmiştir.

Verilerin çözümlenmesinde öncelikle, çalışma grubunu oluşturan aktif olan ve aktif olmayan sporcuların sosyodemografik bilgilerine yönelik tanımlayıcı bulgulara yer verilmiştir. Devamında katılımcıların saldırganlık ve şiddet eğilimi düzeyine ilişkin toplam puanlar incelenmiştir. Son olarak, çalışma grubunu oluşturan aktif olan ve aktif olmayan sporcuların sosyodemografik bilgileri ile saldırganlık ve şiddet eğilimi düzeyi arasındaki ilişkilere bakılmıştır.

Tüm istatistiksel analizler SPSS (Statistical Package for the Social Sciences versiyon 25.0.0; SPSS Inc., Chicago, IL, ABD) programı ile yapılmıştır. Analizlerde tanımlayıcı istatistikler frekans (N), yüzde (%), ortalama, standart sapma, minimum ve maksimum değerler olarak belirtilmiştir. İki kategorik bağımsız değişkenin karşılaştırılmasında Ki Kare testi uygulanmıştır. Bağımsız iki grup sürekli değişkenlerin karşılaştırılmasında bağımsız örneklem t testi, ikiden fazla gruplu sürekli değişkenlerin karşılaştırılmasında tek yönlü varyans analizi testi (ANOVA) kullanılmıştır. Sürekli değişkenlerin arasındaki ilişki Pearson Product-Moment Korelasyon testi ile incelenmiştir. İstatistiksel anlamlılık $p < 0,05$ düzeyinde değerlendirilmiştir.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde veri toplama ölçeklerinden elde edilen verilerin analizi sonucunda ulaşılan bulgulara ve katılımcıların tanımlayıcı değişkenlerine bağlı frekans dağılımlarının tablolarına yer verilmiştir.

Tablo 4.1. Araştırma grubunun cinsiyet dağılımları.

Cinsiyet	N	Ort.	Aktif		Toplam
			Aktif Sporcu	Olmayan Sporcu	
Kadın	75	% 30,1	40	35	75
Erkek	174	% 69,9	93	81	174
	249	% 100	133	116	

Tablo 4.1’de araştırma grubunu oluşturan aktif sporcuların ve aktif olmayan sporcuların cinsiyet dağılımına bakıldığında; kadın katılımcıların 40’ı spora aktif olarak katıldığını 35’i ise katılmadığını belirtmiştir. Erkek katılımcıların 93’ü spora aktif olarak katıldığını 81’i ise katılmadığını belirtmiştir. Araştırmamıza toplamda 133 aktif ve 116 aktif olmayan sporcu katılmıştır.

Tablo 4.2. Araştırma grubunun yaş dağılımları.

	N	Ortalama	Ss.	Mini.	Maks.	p	
Yaş	Aktif Sporcu	133	22,56	2,85	19	36	,383
	Aktif Olmayan Sporcu	116	22,25	2,81	19	34	

Tablo 4.2’de araştırma grubunun yaş dağılımına bakıldığında; aktif sporcuların yaş ortalamalarının ($22,56 \pm 2,85$), aktif olmayan sporcuların yaş ortalamalarından ($22,25 \pm 2,81$) daha fazla olduğu görülmüştür.

Tablo 4.3. Araştırma grubunun spor yaşı dağılımları.

	N	Ortalama	Ss.	Mini.	Maks.	p	
Spor Yaşı	Aktif Sporcu	133	7,07	3,54	2	22	,000
	Aktif Olmayan Sporcu	116	4,20	3,50	0	13	

Tablo 4.3’de araştırma grubunu oluşturan aktif sporcuların ve aktif olmayan sporcuların spor yaşı dağılımlarına bakıldığında; aktif sporcuların spor yaşı ortalamasının (7,07±3,54), aktif olmayan sporcuların spor yaşı ortalamasından (4,20±3,50) fazla olduğu, bu durumun da istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşmaya neden olduğu (p<0.001) saptanmıştır. Diğer bir ifade ile aktif sporcu veya aktif olmayan sporcu olmak spor yaşı yılı değişkenini etkilemektedir ve aktif sporcuların spor yaşı, aktif olmayan sporcuların spor yaşından daha fazladır.

Tablo 4.4. Araştırma grubunun aylık gelir düzeyi dağılımları.

Aylık Gelir Düzeyi	N	Ort.	Aktif	
			Aktif Sporcu	Olmayan Sporcu
1000 TL Altı	105	% 42,2	51	54
1000-3000 TL Arası	109	% 43,8	58	51
3001-5000 TL Arası	25	% 10	16	9
5001 TL Üstü	10	% 4	8	2
	249	% 100	133	116

Tablo 4.4’de araştırma grubunu oluşturan aktif sporcuların ve aktif olmayan sporcuların aylık gelir düzeyi dağılımına bakıldığında; aktif sporcuların 51’inin 1000 TL ve Altı, 58’inin 1000-3000 TL Arası, 16’sının 3001-5000 TL Arası ve 8’nin 5001 TL ve Üzeri gelir düzeyinde olduğu belirlenmiştir. Aktif olmayan sporcuların ise 54’ünün 1000 TL ve Altı, 51’inin 1000-3000 TL Arası, 9’unun 3001-5000 TL Arası ve 2’sinin 5001 TL ve Üzeri gelir düzeyinde olduğu belirlenmiştir.

4.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

“Araştırma gruplarının sporda şiddet ve saldırganlık davranışlarına ilişkin görüşleri arasında anlamlı farklılık var mıdır?”

Tablo 4.5. Araştırma grubundan elde edilen verilerin sporda şiddet ve saldırganlık davranışlarına ilişkin görüşlerinin sonuçları.

		N	Mini.	Maks.	Ort.	Ss.	α	p
Saldırganlık	Aktif Sporcu	133	80,00	169,00	127,26	16,21	,800	,058
	Aktif Olmayan Sporcu	116	89,00	153,00	123,32	16,13		
	Şiddet eğilimi	133	23,00	67,00	44,60	9,16	,853	,200
	Aktif Olmayan Sporcu	116	25,00	64,00	41,92	7,47		

Yapılan betimsel analiz sonuçları Tablo 4.5'te verilmiş olup bu tablo incelendiğinde; aktif sporcuların saldırganlık düzeyi toplam ortalama puanı $127,26 \pm 16,21$ iken aktif olmayan sporcuların saldırganlık düzeyi toplam ortalama puanı $123,32 \pm 16,13$ 'tür. Bu sonuçlara göre; aktif sporcuların saldırganlık düzeyinin, aktif olmayan sporcuların saldırganlık düzeyinden fazla olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte aktif sporcuların şiddet eğilimi düzeyi toplam ortalama puanı $44,60 \pm 9,16$ iken aktif olmayan sporcuların şiddet eğilimi düzeyi toplam ortalama puanı $41,92 \pm 7,47$ 'dir. Bu sonuçlara göre; hem aktif sporcuların hem de aktif olmayan sporcuların fazla şiddet eğilimi düzeyinde oldukları saptanmıştır.

4.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

“Araştırma gruplarının cinsiyet değişkenine bağlı olarak sporda şiddet ve saldırganlık davranışlarına ilişkin görüşleri arasında anlamlı farklılık var mıdır?”

Tablo 4.6. Araştırma grubundan elde edilen verilerin cinsiyet değişkenine bağlı olarak t-testi sonuçları.

		Cinsiyet	N	Ort.	Std. Sapma	T	p
Aktif Sporcu	Saldırganlık	Kadın	40	127,15	17,53	-,053	0.958
		Erkek	93	127,31	15,70		
Aktif Olmayan Sporcu	Şiddet eğilimi	Kadın	40	44,03	9,93	-,475	0.636
		Erkek	93	44,85	8,85		
Aktif Olmayan Sporcu	Saldırganlık	Kadın	35	119,63	14,50	-1,631	0.106
		Erkek	81	124,91	16,62		
Aktif Olmayan Sporcu	Şiddet eğilimi	Kadın	35	39,69	6,81	-2,153	0.033
		Erkek	81	42,89	7,57		

Yapılan bağımsız örneklem t-testi sonuçları Tablo 4.2’de gösterilmiş olup bu sonuçlara göre; çalışma grubunu oluşturan aktif sporcuların ve aktif olmayan sporcuların cinsiyetlerine göre hem aktif sporcuların hem de aktif olmayan sporcuların saldırganlık düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı (aktif sporcular için $t=-0,053$, $p=0.958$; aktif olmayan sporcular için $t=-1,631$, $p=0.106$) saptanmıştır. Diğer bir ifade ile erkek veya kadın olmak; hem aktif sporcuların hem de aktif olmayan sporcuların saldırganlık düzeylerini etkilememektedir. Bununla birlikte aktif olmayan sporcuların cinsiyetine göre şiddet eğilimi düzeyleri anlamlı bir şekilde farklılaştığı ($t=-2,153$, $p=0.033$) ve aktif olmayan erkek sporcuların şiddet eğilimi düzeylerinin, aktif olmayan kadın sporcuların şiddet eğilimi düzeylerinden daha fazla olduğu sonucu saptanmıştır ($p<0.05$). Ancak aktif sporcuların cinsiyetine göre şiddet eğilimi düzeylerinin anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı da ($t=-0,475$, $p=0.636$) saptanmıştır.

4.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

“Araştırma gruplarının aylık gelir düzeyi değişkenine bağlı olarak sporda şiddet ve saldırganlık davranışlarına ilişkin görüşleri arasında anlamlı farklılık var mıdır?”

Tablo 4.7. Araştırma grubundan elde edilen verilerin aylık gelir düzeyi değişkenine bağlı olarak karşılaştırılmaya yönelik ANOVA testi sonuçları.

Sporcular	Aylık Gelir		N	Ort.	Std. Sapma	F	p
	Düze						
Aktif Sporcu		1000 TL Altı	57	130,65	14,36	2,755	,067
	Saldırganlık	1000-3000 TL Arası	59	125,73	15,07		
		3001-5000 TL Arası	17	121,24	23,13		
Aktif Olmayan Sporcu	Şiddet Eğilimi	1000 TL Altı	57	46,56	8,82	3,509	,033
		1000-3000 TL Arası	59	43,97	9,40		
		3001-5000 TL Arası	17	40,24	7,98		
Aktif Olmayan Sporcu	Saldırganlık	1000 TL Altı	48	123,13	17,37	,007	,993
		1000-3000 TL Arası	50	123,40	15,20		
		3001-5000 TL Arası	18	123,61	16,11		
Aktif Olmayan Sporcu	Şiddet Eğilimi	1000 TL Altı	48	41,69	7,45	,247	,782
		1000-3000 TL Arası	50	42,44	7,46		
		3001-5000 TL Arası	18	41,11	7,87		

Yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 4.7’de gösterilmiş olup sonuçlara göre; çalışma grubunu oluşturan aktif sporcuların ve aktif olmayan sporcuların aylık gelir düzeylerine göre hem aktif sporcuların hem de aktif olmayan sporcuların saldırganlık düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı (aktif sporcular için $F=2,755$, $p=0.067$; aktif olmayan sporcular için $F=0,007$, $p=0.993$) saptanmıştır. Diğer bir ifade ile sporcuların aylık gelir düzeyi; hem aktif sporcuların hem de aktif olmayan sporcuların saldırganlık düzeylerini etkilememektedir. Bununla birlikte aktif sporcuların aylık gelir düzeyine göre şiddet eğilimi düzeyleri anlamlı bir şekilde farklılaşırken ($F=3,509$, $p=0.033$) aktif olmayan sporcuların gelir düzeyine göre şiddet eğilimi düzeylerinin anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı ($F=0,247$, $p=0.782$) saptanmıştır. Diğer bir ifade ile sporcuların aylık gelir düzeyi; aktif sporcuların şiddet eğilimi düzeylerini etkilerken aktif olmayan sporcuların şiddet eğilimi düzeylerini etkilememektedir.

İstatistiksel olarak anlamlı farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için yapılan Dunn-Bonferroni post hoc testleri sonucunda; aylık 1000 TL altı geliri olan aktif sporcuların şiddet eğilimi düzeyinin, aylık 3001-5000 TL arası geliri olan aktif sporcuların şiddet eğilimi düzeyinden fazla olduğu ve bu durumun da istatistiksel olarak anlamlı olduğu

saptanmıştır (p=0.036). Bu sonuçlara göre; hem aylık 1000 TL altı geliri olan aktif sporcuların hem de aylık 3001-5000 TL arası geliri olan aktif sporcuların, fazla şiddet eğilimi düzeyinde oldukları saptanmıştır.

4.4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

“Araştırma gruplarının yaş ve spor yaşı değişkenlerine bağlı olarak sporda şiddet ve saldırganlık davranışlarına ilişkin görüşleri arasında anlamlı ilişki var mıdır?”

4.8. Araştırma gruplarının yaş ve spor yaşı değişkenlerine bağlı olarak sporda şiddet ve saldırganlık davranışlarına ilişkin görüşleri belirlemek amacıyla yapılan korelasyon analizi sonuçları.

Sporcular			Saldırganlık	Şiddet Eğilimi	Yaş	Spor Yaşı
Aktif Sporcu	Saldırganlık	K.K.	1			
		p	-			
	Şiddet Eğilimi	K.K.	,638	1		
		p	,000*	-		
	Yaş	K.K.	-,052	-,076	1	
		p	,554	,385	-	
	Spor Yaşı	K.K.	,059	,112	,362	1
		p	,496	,200	,000*	-
Aktif Olmayan Sporcu	Saldırganlık	K.K.	1			
		p	-			
	Şiddet Eğilimi	K.K.	,571	1		
		p	,000*	-		
	Yaş	K.K.	-,196	-,065	1	
		p	,035*	,486	-	
	Spor Yaşı	K.K.	-,155	,004	-,138	1
		p	,096	,964	,140	-

Yapılan Pearson Product-Moment korelasyon testi sonuçları Tablo 8’de gösterilmiş olup bu sonuçlara göre; Çalışma grubunu oluşturan aktif sporcuların ve aktif olmayan sporcuların saldırganlık düzeyi ile şiddet eğilimi düzeyi arasında pozitif yönlü, yüksek düzeyde ve anlamlı bir ilişkinin olduğu, bu doğrusal ilişkinin de istatistiksel olarak anlamlı olduğu (aktif sporcular için $r(133)=0,638$, $p<0.001$; aktif olmayan sporcular için $r(116)=0,571$, $p<0.001$) ve hem aktif sporcuların hem de aktif olmayan sporcuların saldırı düzeyi arttıkça şiddet eğilimi düzeyinin de arttığı saptanmıştır. Bununla birlikte aktif olmayan sporcuların saldırı düzeyi ile yaşları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki ($r(133)=-0,052$, $p=0.554$) saptanamazken aktif sporcuların saldırganlık düzeyi ile yaşları

arasında negatif yönlü, düşük düzeyde ve istatistiksel olarak doğrusal anlamlı bir ilişki ($r(116)=-0,196$, $p=0.035$) saptanmıştır ve aktif sporcuların saldırganlık düzeyi arttıkça yaşlarının azaldığı tespit edilmiştir. Son olarak hem aktif sporcuların ve hem de aktif olmayan sporcuların saldırganlık düzeyi ile spor yaşı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki (aktif sporcular için $r(133)=0,059$, $p=0.496$; aktif olmayan sporcular için $r(116)=-0,155$, $p=0.096$) saptanamamıştır.

Çalışma grubunu oluşturan aktif sporcuların ve aktif olmayan sporcuların şiddet eğilimi düzeyi ile yaşları ve spor yaşı istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki (aktif sporcular için $r(133)=-0,076$, $p=0.385$; $r(133)=0,112$, $p=0.200$; aktif olmayan sporcular için $r(116)=-0,065$, $p=0.486$; $r(116)=0,004$, $p=0.964$) saptanamamıştır.

Çalışma grubunu oluşturan aktif olmayan sporcuların yaşları ile spor yaşları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki ($r(116)=-0,138$, $p=0.140$) saptanamazken aktif sporcuların yaşları ile spor yaşları arasında pozitif yönlü, orta düzeyde ve istatistiksel olarak doğrusal anlamlı bir ilişki ($r(133)=0,362$, $p<0.001$) saptanmıştır ve aktif sporcuların yaşları arttıkça spor yaşlarının da arttığı tespit edilmiştir.

BÖLÜM V

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümünde, araştırma grubundan elde edilen verilere bağlı olarak ilgili literatürde yer alan çalışmalardan faydalanarak tartışmalara yer verilmiştir. Ek olarak araştırma sonuçlarımıza ve konuya ilişkin ilgili kişi veya kurumlara yönelik önerilere de yer verilmiştir.

5.1. Tartışma

Araştırma sonuçlarımıza göre, aktif spor yapan ve yapmayan spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin saldırganlık ve şiddet eğilimleri arasında anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır. Araştırma sonuçlarımızı destekler nitelikte Cengiz ve Çakır'ın (2017) araştırmasında Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu öğrencilerinin aktif sporcu olması ya da olmamasının saldırganlık düzeyini etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır (Cengiz ve Çakır, 2017: 900). Kolayış ve Çelik'in (2017) araştırma sonuçlarında da spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin saldırganlık düzeyine yönelik anlamlı bir sonuç elde edilmemiştir (Kolayış ve Çelik, 2017: 901). Birol ve Aydın (2017), üniversite öğrencilerinin saldırganlık düzeyinin rekreatif etkinliklere katılımların sonucunda daha düşük seviyelere çekildiği sonucuna ulaşmışlardır (Birol ve Aydın, 2017: 1097). Yaşartürk ve arkadaşları (2017) da benzer sonuçlar elde ederek üniversite öğrencilerinin boş zaman tutumları ile saldırganlık düzeyleri arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır (Yaşartürk ve Ark., 2017: 1122). Yalçın (2015) da tüm bu çalışmaları destekler nitelikte spora katılmanın sporda saldırganlığı etkilemediği gibi şiddet eğilimini de etkilemediği yönünde sonuçlar elde etmiştir (Yalçın, 2015: 65-66).

Katılımcıların cinsiyet değişkenine bağlı olarak araştırma sonuçlarımıza göre, spora aktif katılım sağlamayan bireylerin şiddet eğiliminde anlamlı farklılık saptanmıştır. Bu sonuca göre kadın katılımcıların ortalama puanlarının erkek katılımcılardan daha yüksek olduğu da araştırma sonuçlarımızda yer almaktadır. Ancak saldırganlık düzeyleri incelendiğinde anlamlı bir sonuca ulaşılmamıştır. Aydın, Ersoy ve Aktaş'ın (2015) araştırma sonuçlarımızı destekler nitelikte aktif spor yapan ve yapmayan öğrencilerle gerçekleştirdikleri araştırma sonuçlarına göre anlamlı olmamakla birlikte kadın katılımcıların şiddet eğilimi puanları erkek katılımcılara oranla daha yüksek olduğu saptanmıştır (Aydın, Ersoy ve Aktaş, 2015: 5). Buna karşın Reyhan'ın (2016) üniversite öğrencileri ile gerçekleştirdiği çalışmada ise cinsiyet değişkeninin şiddet eğilimini etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır (Reyhan, 2015: 5). Karagün'ün (2011) araştırması sonucunda elde ettiği veriler de cinsiyetin şiddet eğilimini sporda etkilemediği yönündedir (Karagün, 2011: 80).

Cinsiyet değişkenine bağlı olarak araştırma grubumuzun saldırganlık düzeylerinde anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır. Erşan, Doğan ve Doğan'ın (2009) araştırma sonuçlarına göre beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencilerinin saldırganlık düzeylerini cinsiyet değişkeni etkilememektedir (Erşan, Doğan ve Doğan, 2009: 234). Bu araştırma, bulgularımızı destekler nitelikte olmasına karşın ilgili literatürde ters yönde sonuçlar elde eden araştırmalar da mevcuttur. Özdemir ve arkadaşlarının (2018) spor bilimleri fakültesi ve hukuk fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin mukayesesini amaçlayan araştırmada, spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin cinsiyet değişkenine bağlı anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir. Bu farklılığın ise erkek katılımcılardan kaynaklanarak saldırganlık düzeylerinin kadın katılımcılardan daha yüksek düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Özdemir ve Ark., 2018: 1309). Birinci (2019) de araştırma sonuçlarımızın aksine sonuçlar elde ederek spor yapan ve yapmayan bireylerin yer aldığı araştırma sonucunda cinsiyet değişkenine bağlı anlamlı farklılık olduğu sonucuna ulaşmıştır (Birinci, 2019: 62). Sonuç olarak cinsiyet değişkenine bağlı elde edilen bulguların değişkenliğinin bireysel farklılıklardan kaynaklı olduğu ve cinsiyet değişkeni ile ilişkili olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Aylık gelir değişkenine bağlı olarak spora aktif katılım sağlayan grupta aylık gelirin düşüşüne bağlı olarak şiddet eğiliminin arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Ancak diğer gruplarda saldırganlık düzeyinin ve şiddet eğiliminin aylık gelir değişkeninden etkilenmediği sonucuna da ulaşılmıştır. Birinci'nin (2019) aylık ortalama gelirin saldırganlık düzeyini etkilemediğini ifade eden araştırmasına ek olarak Erşan, Doğan ve Doğan'ın (2009) araştırması da benzer sonuçlar elde etmiştir (Birinci, 2019: 68; Erşan, Doğan ve Doğan, 2009: 234). Sonuçların farklılık göstermesinin nedeni olarak spora aktif katılım sağlayan sporcuların maddi ihtiyaçlarından kaynaklanan nedenlere dayalı olarak psikolojik bir tepki olarak şiddet eğiliminden ve saldırganlık düzeyinin artışının ortaya çıktığı düşünölmektedir.

Yaş değişkenine bağlı olarak araştırma grubumuzdan elde edilen verilere göre aktif sporcuların sporda saldırganlık ve şiddet eğilimine bağlı herhangi bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Fakat aktif olmayan sporcuların yaş değişkenine bağlı artış sonucunda saldırganlık düzeylerinde artış olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonuçlarımızı destekler nitelikte Birinci'nin (2019) araştırması sonucunda aktif spor yapan ve yapmayan bireylerin yaş değişkenine bağlı olarak saldırganlık düzeylerinde anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır (Birinci, 2019: 64). Eraslan ve arkadaşlarının (2017) aktif muay thai sporcuları ile gerçekleştirdiği araştırma sonucu da bir diğer bulgumuz olan şiddet eğiliminde anlamlı ilişki olmayışını desteklemektedir (Eraslan ve Ark., 2017: 408). Bu değişkenlerin yaş faktöründen değil bireysel tecrübe ve deneyime bağlı olduğu düşünölmektedir.

Spor yaşı değişkenine bağlı olarak araştırma grubumuzdan elde edilen verilere göre aktif sporcuların sporda saldırganlık ve şiddet eğilimine bağlı herhangi bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Fakat aktif olmayan sporcuların spor yaşının artışı ile saldırganlık düzeylerinin arasında ters yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Gümüş ve arkadaşlarının (2013) güreş ve muay thai sporcuları ile gerçekleştirdikleri araştırma sonucunda spor yaşı ile saldırganlık düzeyi arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır (Gümüş ve Ark., 2013). Yıldırım Araz ve Toksöz'ün (2017) spor bilimleri fakültesi öğrencileri ile gerçekleştirdiği araştırma sonucunda spor yapma yılının saldırganlık düzeyini etkilediği yönünde sonuç elde etmişlerdir (Yıldırım Araz ve Toksöz, 2017). Spor yaşı sporcuya deneyim ve tecrübe kazandırmasına bağlı olarak kişinin daha fazla olumsuz durumla karşılaşması ihtimali sebep olmaktadır. Bu nedenle kişinin öfke kontrolüne daha hâkim olabildiği ve saldırganlık düzeyini de azalttığı düşünülmektedir.

Araştırma grubumuzu oluşturan aktif olan ve olmayan sporcuların şiddet eğilimleri ve saldırganlık düzeyleri arasındaki korelasyon incelendiğinde her iki grubunda şiddet eğiliminin artışına bağlı saldırganlık düzeylerinin de arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Taşkesen'in (2011) spor lisesi öğrencileri ile gerçekleştirdiği araştırması sonucunda sporda şiddet eğilimi ve saldırganlık düzeyi arasında yüksek düzeyde bir korelasyon olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Taşkesen, 2011). Yalçın'ın (2015) ortaöğretim öğrencileri ile gerçekleştirdiği araştırma sonucunda şiddet eğilimi ve saldırganlık düzeyinde örneklem grubuna bağlı olarak benzer sonuçlar elde etmişlerdir. Ayrıca her iki grubun da şiddet eğilimi ve saldırganlık düzeylerinin yüksek düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Yalçın, 2015: 65-66).

5.2. Sonuçlar

Aktif sporcuların saldırganlık düzeyi toplam ortalama puanı $127,26 \pm 16,21$ iken aktif olmayan sporcuların saldırganlık düzeyi toplam ortalama puanı $123,32 \pm 16,13$ 'tür. Bu sonuçlara göre; aktif sporcuların saldırganlık düzeyinin, aktif olmayan sporcuların saldırganlık düzeyinden fazla olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte aktif sporcuların şiddet eğilimi düzeyi toplam ortalama puanı $44,60 \pm 9,16$ iken aktif olmayan sporcuların şiddet eğilimi düzeyi toplam ortalama puanı $41,92 \pm 7,47$ 'dir. Bu sonuçlara göre; hem aktif sporcuların hem de aktif olmayan sporcuların fazla şiddet eğilimi düzeyinde oldukları saptanmıştır.

Aktif sporcuların ve aktif olmayan sporcuların cinsiyetlerine göre hem aktif sporcuların hem de aktif olmayan sporcuların saldırganlık düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı (aktif sporcular için $t=-0,053$, $p=0,958$; aktif olmayan

sporcular için $t=-1,631$, $p=0.106$) saptanmıştır. Diğer bir ifade ile erkek veya kadın olmak; hem aktif sporcuların hem de aktif olmayan sporcuların saldırganlık düzeylerini etkilememektedir. Bununla birlikte aktif olmayan sporcuların cinsiyetine göre şiddet eğilimi düzeyleri anlamlı bir şekilde farklılaştığı ($t=-2,153$, $p=0.033$) ve aktif olmayan erkek sporcuların şiddet eğilimi düzeylerinin, aktif olmayan kadın sporcuların şiddet eğilimi düzeylerinden daha fazla olduğu sonucu saptanmıştır ($p<0.05$). Ancak aktif sporcuların cinsiyetine göre şiddet eğilimi düzeylerinin anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı da ($t=-0,475$, $p=0.636$) saptanmıştır.

Aktif sporcuların ve aktif olmayan sporcuların aylık gelir düzeylerine göre hem aktif sporcuların hem de aktif olmayan sporcuların saldırganlık düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı (aktif sporcular için $F=2,755$, $p=0.067$; aktif olmayan sporcular için $F=0,007$, $p=0.993$) saptanmıştır. Diğer bir ifade ile sporcuların aylık gelir düzeyi; hem aktif sporcuların hem de aktif olmayan sporcuların saldırganlık düzeylerini etkilememektedir. Bununla birlikte aktif sporcuların aylık gelir düzeyine göre şiddet eğilimi düzeyleri anlamlı bir şekilde farklılaşırken ($F=3,509$, $p=0.033$) aktif olmayan sporcuların gelir düzeyine göre şiddet eğilimi düzeylerinin anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı ($F=0,247$, $p=0.782$) saptanmıştır. Diğer bir ifade ile sporcuların aylık gelir düzeyi; aktif sporcuların şiddet eğilimi düzeylerini etkilerken aktif olmayan sporcuların şiddet eğilimi düzeylerini etkilememektedir.

İstatistiksel olarak anlamlı farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için yapılan testler sonucunda; aylık 1000 TL altı geliri olan aktif sporcuların şiddet eğilimi düzeyinin, aylık 3001-5000 TL arası geliri olan aktif sporcuların şiddet eğilimi düzeyinden fazla olduğu ve bu durumun da istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır ($p=0.036$). Bu sonuçlara göre; hem aylık 1000 TL altı geliri olan aktif sporcuların hem de aylık 3001-5000 TL arası geliri olan aktif sporcuların, fazla şiddet eğilimi düzeyinde oldukları saptanmıştır.

Çalışma grubunu oluşturan aktif sporcuların ve aktif olmayan sporcuların saldırganlık düzeyi ile şiddet eğilimi düzeyi arasında pozitif yönlü, yüksek düzeyde ve anlamlı bir ilişkinin olduğu, bu doğrusal ilişkinin de istatistiksel olarak anlamlı olduğu (aktif sporcular için $r(133)=0,638$, $p<0.001$; aktif olmayan sporcular için $r(116)=0,571$, $p<0.001$) ve hem aktif sporcuların hem de aktif olmayan sporcuların saldırı düzeyi arttıkça şiddet eğilimi düzeyinin de arttığı saptanmıştır. Bununla birlikte aktif olmayan sporcuların saldırı düzeyi ile yaşları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki ($r(133)=-0,052$, $p=0.554$) saptanamazken aktif sporcuların saldırganlık düzeyi ile yaşları arasında negatif yönlü, düşük düzeyde ve istatistiksel olarak doğrusal anlamlı bir ilişki ($r(116)=-0,196$, $p=0.035$) saptanmıştır ve aktif

sporcuların saldırganlık düzeyi arttıkça yaşlarının azaldığı tespit edilmiştir. Son olarak hem aktif sporcuların ve hem de aktif olmayan sporcuların saldırganlık düzeyi ile spor yaşı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki (aktif sporcular için $r(133)=0,059$, $p=0.496$; aktif olmayan sporcular için $r(116)=-0,155$, $p=0.096$) saptanamamıştır. Çalışma grubunu oluşturan aktif sporcuların ve aktif olmayan sporcuların şiddet eğilimi düzeyi ile yaşları ve spor yaşı istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki (aktif sporcular için $r(133)=-0,076$, $p=0.385$; $r(133)=0,112$, $p=0.200$; aktif olmayan sporcular için $r(116)=-0,065$, $p=0.486$; $r(116)=0,004$, $p=0.964$) saptanamamıştır.

Çalışma grubunu oluşturan aktif olmayan sporcuların yaşları ile spor yaşları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki ($r(116)=-0,138$, $p=0.140$) saptanamazken aktif sporcuların yaşları ile spor yaşları arasında pozitif yönlü, orta düzeyde ve istatistiksel olarak doğrusal anlamlı bir ilişki ($r(133)=0,362$, $p<0.001$) saptanmıştır ve aktif sporcuların yaşları arttıkça spor yaşlarının da arttığı sonucuna ulaşılmıştır.

5.3. Öneriler

- Sporda, sporcuların şiddet eğilimi ve saldırganlık düzeylerinin optimal düzeyi getirilmesi amacıyla psikolojik destek sağlanmalıdır.
- Psikolojik destekler sonrasında antrenörlerle iletişim halinde olunmalı, sporcuların karşılaştıkları olumsuz durumlara karşı şiddet ile değil kontrollü yaklaşım sergilemeleri sağlanmalıdır.
- Saldırgan davranışlar sergileyen sporcular belirli cezalarla uyarılmalıdır.
- Şiddet eğiliminin azaltılması adına sporculara yönelik fair-play etkinlikleri düzenlenmelidir.
- Tepki olarak meydana gelen saldırganlık düzeyinin bilinçaltını tetikleyen etken olarak şiddet eğilimine yönelik terapiler uygulanmalıdır.
- Artan spor yaşına bağlı saldırganlık düzeyinde azalma meydana gelmesi nedeniyle her yaşta spora aktif katılım sağlanmalıdır.
- Şiddet eğilimi ve saldırganlık düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla daha geniş örneklem gruplarıyla ve farklı sosyo-ekonomik/kültürel kesimlerle çalışmalar yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Acet, M. (2005). *Sporda saldırganlık ve şiddet*. İstanbul: Morpa Yayıncılık.
- Açak, M. (2011). *İşitme engelli ve işitme engelli olmayan futbolcuların benlik saygıları ve saldırganlık düzeylerinin incelenmesi*. Doktora tezi. Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Akdemir, M. (2009). "Frantz Fanon'da şiddetin meşruluğu sorunu" *Kaygı Dergisi*, 12, 256-259.
- American psychological association (2002). Warning Signs. <http://helping.apa.org/warningsigns>. Erişim Tarihi: 04.03.2019.
- Anderson, A. C. & Bushman, B. J. (2002). Human Aggression, *Annual Review of Psychology*, 3, 27-51
- Avgın, A. (2015). *Spora evet şiddete hayır*. Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Aydın, P., Ersoy, A. & Aktaş, N. (2015). Aktif spor yapan ve yapmayan 12-14 yaş ortaokul öğrencilerinin şiddet eğilimlerinin incelenmesi, *Spor ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2 (1), 5.
- Bandura, A. (1973). *Aggression: A Social learning analysis*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*, General Learning Press.
- Baron, R. A. (1977). *Human Aggression. First Edition*. New York: Plenum Press.
- Baron, R. A. & Richardson D. R. (1994). *Human Aggression. Second Edition*. New York: Plenum Press.
- Berkowitz, L. (1965). The Concept Of Aggressive Drive: Some Additional Considerations. In L. Berkowitz (Ed.), *Advances In Experimental Psychology, Second Edition*. New York: Academic Press.
- Berkowitz, L. (1983). The Experience Of Anger As A Parallel Process İn The Display Of İmpulsive 'Angry' Aggression. In R. G. Geen, ve E. I. Donnerstein (Eds.), *Theoretical and Empirical Reviews*, 1. New York: Academic Press.

- Berkowitz, L. (1988). Frustrations, Appraisals And Aversively Stimulated Aggression. *Aggressive Behavior*, 14, 3 –11.
- Berkowitz, L. (1989). Frustration-Aggression Hypothesis: Examination And Reformulation. *Psychological Bulletin*, 106, 59-73.
- Berkowitz, L. (1993). *Aggression: Its Causes, Consequences, And Control*. NewYork: McGraw- Hill.
- Birinci, R. (2019). *Spor yapan ve yapmayan bireylerin benlik saygısı ve saldırganlık düzeylerinin incelenmesi*. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 62, Erzincan.
- Biröl, S. Ş. & Aydın, E. (2017). Rekreatif Faaliyetlere Katılan Üniversite Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi. *15. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi Özet Kitabı*, 15-18 Kasım 2017, 1097.
- Bostan, G. & Kılıçgil, E. (2008). Beden eğitimi spor yüksekokulu öğrencisi olan ve olmayan ankara üniversitesi öğrencilerinin saldırganlık boyutları. *Ankara Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Spor metre Dergisi*.2(3), 19-27.
- Brennan, W. (1998). *Aggression and Violence: Examining the Theories*, Nursing Standard.
- Bushman, B. J. & Anderson, C. A. (2001). Is it time to pull the plug on the hostile versus instrumental aggression dichotomy? *Psychological Review*, 108, 273– 279.
- Buss, A. H. (1961). *The Psychology of Aggression*. Wiley: New York.
- Cengiz, R. & Çakır, V. O. (2017). Futbolcu üniversite öğrencilerinin duygularını ifade etme ve saldırganlık algılarının incelenmesi, *15. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi Özet Kitabı*, 15-18 Kasım 2017, 900.
- Cox R. H. (1985). *Sport Psychology*. Dubuque, Iowa: Wm. C. Brown.
- Cusimano, M. (2016). Aggression, violence and injury in minor league ice hockey: avenues for prevention of injury, *Plos One*, 4, 1-14.
- Çobanoğlu M. G. (1993). *Sporda saldırganlık olgusu ve bu olgunun sportif performans üzerine etkisi*. Ege Üniversitesi. Doktora Tezi İzmir.

- Dervent, F. (2007). *Lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri ve sportif aktivitelere katılımı ilişkisi*. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü/ Beden Eğitimi Ve Spor Öğretmenliği Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Doğan, B. (2004). *Spor sosyolojisi ve uygulamalı spor sosyolojisine giriş*. İzmir: Meta Basım Matbaacılık Hizmetleri.
- Doğan, O. (2005). *Spor psikolojisi*. Adana: Nobel Kitapevi.
- Doğan, O. (2007). *Spor psikolojisi*. Adana: Nobel Kitabevi.
- Dollard, J., Doob, L., Miller, N., Mowrer, O. H., & Sears, R. R. (1939). *Frustration And Aggression*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Dursun, Y. (2011). Şiddetin izini sürmek: Şiddet nedir?, *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 12, 33-45.
- Eraslan, M., Karafil, A. Y., Akgül, M. H. & Korkmaz, S. (2017). Üniversiteler arası spor müsabakalarına katılan muay thai sporcularının şiddet eğilimlerinin değerlendirilmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 9 (22), 48.
- Erden, N. K. (2007). *Abant izzet baysal üniversitesi öğretmenlik bölümleri birinci öğretim son sınıf öğrencilerinin saldırganlık türleri*. Abant İzzet Baysal Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bolu.
- Erkal, M. (1986). *Sosyolojik açıdan spor*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Erşan, E. E., Doğan, O. & Doğan, S. (2009). Beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin sosyodemografik açıdan değerlendirilmesi. *Cumhuriyet Tıp Dergisi*. 31 (1), 234.
- Fairbairn, W. R. D. (1963). Synopsis Of An Object-Relations Theory Of The Personality. *International Journal of Psychoanalysis*, 44, 224–25.
- Fromm, E. (1994). *Sevginin ve şiddetin kaynağı* (6. Baskı). İstanbul: Papek Yayınevi.
- Fromm, E. (2008). *Sevginin ve şiddetin kaynağı* (Y. Salman ve N. İçren, Çev.) İstanbul: Payel Yayınevi.

- Gee, C. J. & Leith, L. M., (2007) *Aggressive behavior in professional ice hockey: a cross-cultural comparison of north american and european born nhl players*, Psychology of Sport, and Exercise.
- Geen, R. G. (1975). The Meaning of observed violence: real vs. fictional violence and consequent effects on aggression and emotional arousal. *Journal of Research in Personality*, 9, 270-281.
- Geen, R. G. (2001). *Human Aggression*. Philadelphia: Open University Press.
- Göka, E. (2009). *Saldırganlığın nedenleri*, Ankara Numune Hastanesi Psikiyatri Kliniği Şefi, Ankara.
- Gökkaya, V. B. (2009). "Türkiye’de şiddetin kadın sağlığına etkileri", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Sivas, , 10(2), 167-179.
- Gregory, M. (2005). *Sport, Violence, and Masculinity: Caught in a Web*, Boston College The Graduate School of Arts and Sciences Department of Sociology, Yüksek Lisans Tezi.
- Gross, J. J. (1998). Antecedent- And Response-Focused Emotion Regulation: Divergent Consequences For Experience, Expression, And Physiology. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(1), 224–237.
- Guntrip, H. (1969). *Schizoid Phenomena, Object Relations and the Self*. New York: International Universities Press.,
- Gümüş, H., Yetim, A.A., Tortop, H. & Işık, Ö. (2013). bireysel temas gerektiren mücadele sporlarından muay-thai ve güreş sporcularının saldırganlık davranışlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. 2. *Uluslararası Bilim Kültür ve Spor Kongresi*, 15-18 Kasım 2013, Antalya.
- Güner, B. Ç. (2006). *Takım sporları ve bireysel sporlar yapan sporcuların saldırganlık düzeylerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Hartmann, H. (1950). Comments On The Psychoanalytic Theory Of The Ego. In *Essays on Ego Psychology: Selected Problems in Psychoanalytic Theory*. New York: International Universities Press.

Hartmann, H. (1952). The Mutual Influences In The Development Of Ego And İd. In *Essays on Ego Psychology: Selected Problems in Psychoanalytic Theory*. New York: International Universities Press.

Hofner, M. C. (2005). Prevalence of Victims of Violence Admitted to an Emergency Department, *Emerg Med Journal*, 5, 481-485.

<http://www.cnnturk.com/fotogaleri/spor/diger-sporlar/spor-tarihine-gecen-facialar?page=7>
(2014). Erişim Tarihi: 04.03.2019.

http://www.fotomac.com.tr/galeri/genel/en_korkunc_tribun_facialari_635464622050?page=1
(2017). Erişim Tarihi: 04.03.2019.

<http://www.milliyet.com.tr/euroleague/galatasaray-macinda-sok-olum/-/detay/1973269/default.html> (2014). Erişim Tarihi: 04.03.2019.

http://www.pennlive.com/news/2017/05/stadium_tragedies_sports_death.html (2017). Erişim Tarihi: 04.03.2019.

<http://www.stadiumguide.com/twenty-years-ago-the-bastia-stadium-disaster/> (2017). Erişim Tarihi: 04.03.2019.

Husman, B. F. & Silva, J. M. (1984). Aggression İn Sport: Definitional And Theoretical Considerations. In Weinberg, R. ve Gould, D. (Eds.), *Foundations Of Sport And Exercise Psychology* (5thed) (pp. 286–267). Champaign, IL: Human Kinetics.

Jarvis, M. (1999). *Sport psychology*. London: Routledge.

Kabak, F. (2009). *Ergenlerde spora katılımın saldırgan davranışlar üzerine etkilerinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.

Kalkstem, A. (2016). *Social learning across psychological distance*, Attitudes and Social Cognition.

Kara Süleymanoğlu, A. (1992). *Yeni boyutlarıyla spor*. Ankara: Engin Yayınları, Denemeler Dizisi, 3. Baskı,

Karagün, E. (2011). Şiddet ve spor. *Türkiye Klinikleri*. 4 (2), 80.

- Kernberg, O. (1966). Structural derivatives of object relations. *International Journal of Psychoanalysis*, 47, 236–253.
- Kerr, J. H. (2005). *Rethinking aggression and violence in sport*. London: Routledge.
- Khalıl, K. (2017). *Social learning within a community of practice: investigating interactions about evaluation among zoo education professionals*, Evaluation and Program Planning.
- Kolayış, H. & Çelik, N. (2017). Farklı fakültelerde okuyan öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin incelenmesi. 15. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi Özet Kitabı, 15-18 Kasım 2017, 901.
- Kızmaz, Z. (2006). Okullardaki Şiddet davranışının kaynakları üzerine kuramsal bir yaklaşım. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, (30), 1, 47-70.
- Kiper, İ. (1984). *Saldırganlık türlerinin çeşitli ekonomik, sosyal ve akademik değişkenlerle ilişkisi*. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans tezi, Ankara.
- Klein, M. (1975). *Envy and gratitude and other Works, 1946–1963*. New York: Delacorte Press.
- Koruç, Z. & Bayar, P.(1989). *Sporun kişilik üzerine etkileri*. Ankara: Sesam Arşivi Gençlik Ve Spor Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Köknel, Ö. (1996). *Bireysel ve toplumsal şiddet*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Köknel, Ö. (1998). *Dolu Dolu Yaşamak*, İstanbul: Altın kitaplar Yayınevi.
- Krug E. G., Dahlberg, L. L., Mercy, J. A., Zwi, A. B. & Lozano, R. (Eds.) (2002). *World report on violence and health*. WHO: Geneva, Switzerland.
- Kurtiç, N. (2006). *Futbol seyircisini saldırganlığa iten psiko-sosyal nedenler (Sakarya ili örneği)*. Sakarya Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.
- Kuru, E. (2000). *Sporda Psikoloji*. Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Basımevi.
- Leanard W. M. (1988). *A Social Perspective Of Sport*. New York: Macmillan Publishing Company.

- Lee, B. X, (2016). *Causes and Cures IX: Consequences of Violence, Aggression and Violent Behavior*.
- Le Unes, A. & Nation, J. R. (2002). *Sport Psychology: From Research to Practice*. Pacific Grove, CA: Wadsworth.
- Maxwell, J. P. (2004). Anger Rumination: An Antecedent Of Athlete Aggression? *Psychology of Sport and Exercise*, 5, 279-289.
- Melody L. (2006). Applying Social Learning Theory To The Observer Role İn Simulation, *Clinical Simulation in Nursing*, 2, 65-69.
- Mil H. & Şanlı S. (2015). Sporda şiddet ve medya etkisi: bir maçın analizi, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (55), 231-247
- Mitchell, A. (1993). Aggression and the endangered self. *Psychoanalytic Quarterly*, 62, 351–82.
- Özdamar, K. (1999) *Paket program ile istatistiksel veri analizi*, Eskişehir: Kaan Kitabevi, 2. Baskı.
- Özerkan, K. N. (2004). *Spor psikolojisine giriş*. İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım.
- Özdemir, Ö., Orhan, İ., Nazlı, B. ve Özdemir, S. (2018). Spor bilimleri ve hukuk fakültesi öğrencilerinde saldırganlık düzeylerinin incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(61), 1309.
- Öztürk, M. O.(1998). *Psikanaliz ve psikoterapi*. Ankara: (3. baskı). Bilimsel Tıp Yayınevi.
- Peter, G. & Beyer, E. (1997). Saldırganlık. Spor. *Ekin Dergisi*, 1, 36-37.
- Poussard, J. & Çamuroğlu, M. (2015). *Psikolojik taciz iş yaşamında gerilim*, Ankara: Akılçelen Kitaplar.
- Reyhan, S. (2016). Üniversite öğrencilerinin sporda şiddet ve istenmeyen davranışların görüşlerinin cinsiyete göre karşılaştırılması (Siirt Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Örneği), *Uluslararası Spor Bilimleri Dergisi*, 2 (1), 5.
- Rizzuto, A., Meissner, W. W. & Buie, D. H. (2004). *The dynamics of human aggression: Theoretical Foundations, Clinical Applications*. New York: Brunner- Routledge.

- Roadburg, A. (1980). *Factors precipitating fan violence. A Comparison of Professional Soccer İn Britain and North America*. British Journal of Sociology.
- Rollins, G. (2014). *The development of a violence prevention program for parents, Coaches, Players, and Referees in Youth Football Organizations*, Capella Üniversitesi, Doktora Tezi.
- Russel, G. W., (2008). *Aggression in the sports world: a social psychological perspective*, Department of Psychology & Neuroscience, University of Lethbridge, Canada.
- Russell, G.W. (2003). *Sport riots. social- psychological review*, Department of Psychology and Neuroscience University of Lethbridge, Alberta, Canada.
- Segal, H. (1964). *Introduction to the Work of Melanie Klein*. New York: Basic Books.
- Slap, J. W. (1967). Freud's view on pleasure and aggression. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 15 (2), 370-375.
- Stepansky, P. E. (1977). *A history of aggression in Freud*. New York: International Universities Press.
- Şahin, H. M. (2003). *Sporda şiddet ve saldırganlık*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Taşkesen, O. (2011). *Güzel sanatlar ve spor liselerinin resim bölümleri ile genel liselerde verilen görsel sanatlar eğitiminin öğrencilerin şiddete yönelik davranışlarına etkileri üzerine bir araştırma*. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Teipel, D., Gerisch, G. & Busse, M. (1983). *Evaluation Of Aggressive Behavior İn Football*. İnt.J.Sport Psychology.
- Thompson, R. A. (1994). Emotion Regulation: A Theme İn Search Of Definition. In: Fox N. A. (ed), *The Development Of Emotion Regulation: Biological And Behavioral Considerations*. *Monographs Of The Society For Research in Child Development*, 59, 25–52.
- Tiryaki, Ş. (1996). *Spor yapan bireylerin saldırganlık düzeylerinin belirlenmesi:(takım ve bireysel sporlar açısından bir inceleme)*.Mersin Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü/Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Mersin.

- Tiryaki, Ş. (2000). *Spor psikolojisi, kavramlar, kuramlar ve uygulama*. Mersin: Eylül Kitap ve Yayınevi.
- Tiryaki, Ş., Erdil, G., Acar, M. & Emlek, Y. (1991). Sporcu ve sporcu olmayan gençlerin kişilik özellikleri. *SHD*, 26, 19-23.
- Tutkun, E., Güner, B.Ç. ve Ağaoğlu, S.A. (2006). Takım sporları ve bireysel sporlar yapan sporcuların saldırganlık düzeylerinin incelenmesi. 9. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi Bildiri Kitabı (s.1068-1071). Muğla: Nobel Yayın Dağıtım.
- Wann, D. L. (1997). *Sport psychology*. New Jersey: Prentice Hall, Inc.
- Ward, R.E. (2002). Fan Violence Social Problem or Moral Panic ?, *Aggression and Violent Behavior*, 1, 453-475.
- Weinberg, R. S. & Gould, D. (2011). *Foundations of Sport and Exercise Psychology*, USA: Human Kinetics.
- Weinberg, R. & Gould, D. (2015). *Foundations Of Sport And Exercise Psychology* (5thed). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Winnicott, D. W. (1984). *Deprivation and Delinquency*. Winnicott, C., Shepherd, R., & Davis, M. (eds). London: Tavistock.
- World Report on Violence and Health*, (2002). Geneva, World Health Organization, p:5-8.
- Yalçın, F. (2015). *Çeşitli parametrelerde orta öğretim öğrencilerinin saldırganlık ve şiddet eğilim düzeylerinin belirlenmesi (aydın ili incirliova ilçesi örneği)*. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 65-66, Ankara.
- Yaşartürk, F., Kural, S., Karataş, İ., Akyüz, H. & Türkmen, M. (2017). Üniversite öğrencilerinin boş zaman tutumları ile saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *15. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi Özet Kitabı*, 15-18 Kasım 2017, 1122.
- Yetim, A. (2005). *Sosyoloji ve spor*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Yıldırım Araz, G. & Toksöz, İ. (2017). Spor bilimleri öğrencilerinin kaygı düzeyleri, saldırganlık eğilimleri ve yaklaşma uzaklaşma tepkilerinin incelenmesi. *2. Uluslararası Bilim Kültür ve Spor Kongresi*, 19-22 Ekim 2017, Antalya.

Yücel, S., Atalay, A. & Gürkan, A. (2015). “Sporda şiddet ve saldırganlığı etkileyen unsurlar”. *Uluslararası Hakemli Psikiyatri ve Psikoloji Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 28-90.

Zıvanovic N. & Randelovic N. 2011, Registered Forms of Violence in Sport, *APES*, 2, 205-209.

Ziyagil, M. A. (2014). Türkiye’ de sporda saldırganlık, şiddet ve çözüm önerileri, *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 2, 1-14.

EKLER

Ek 1: Kişisel Bilgi Formu

Sevgili Öğrenciler;

Bu Anket sizlerin şiddet ve saldırganlık davranışlarına ilişkin görüşlerinizi belirleyecek verileri elde etmek amacı ile düzenlenmiştir. Sizlerin sorulara vereceğiniz cevaplar hiçbir kurum ve kuruluş ile paylaşılmayacak olup, çalışmanın başarısı açısından önem arz etmektedir. Katkılarınızdan dolayı teşekkür ederim.

Yusuf Mert Öztürk
Bartın Üniversitesi
Beden Eğitimi ve Spor Öğretimi Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Öğrencisi

1. Cinsiyetiniz?

Kadın ( ) Erkek ( )

2. Yaşınız?

Yıl olarak belirtiniz: .....

3. Aylık Geliriniz?

a) 1000 TL Altı b) 1000 TL – 3000 TL Arası c) 3001 – 5000 TL Arası d) 5001 TL Üstü

4. Spora aktif olarak devam ediyor musunuz?

a) Evet b) Hayır

5.Spor yaşıyoruz?

Yıl olarak belirtiniz: .....

Ek 2: Şiddet Eğilim Ölçeği

Madde No	Maddeler	Hiç Uygun Değil	Biraz Uydun	Uygun	Çok Uygun
1	Hoşuma gitmeyen bir olayla karşılaştığımda hemen sinirlenirim.				
2	Doğru olduğuna inandığım konularda eleştirilmek beni sinirlendirir.				
3	Rahatsız olduğum durumlar karşısında sinirlendiğimde kendimi kontrol edemiyorum.				
4	Duygusal ya da fiziksel olarak rahatsız edildiğimde fiziksel olarak karşılık verme isteği duyarım.				
5	Sinirli olduğumda bir şeyleri kırma isteği duyarım.				
6	Arkadaşlarım, annem, babam vb. insanlarla çok sık tartışmaya girerim.				
7	Hak etmiş olanlara layık oldukları ceza verilmelidir.				
8	Eğer beğenmediğim bir şey olursa en yakınım ile bile tartışırım.				
9	Bence hayvanların av maksadı ile vurulmasında sakınca yoktur.				
10	Diğerlerinin saldırılarına karşı güçlü bir arkadaş grubu mutlaka olmalıdır.				
11	Eğer saldırıya uğramışsam aradan geçen zamana bakmaksızın aynı şekilde karşılık veririm.				
12	İnsan çevreden gelen tehditlere daima hazır olmalıdır.				
13	Bu dünyada en önemli şey diğerlerinden güçlü olmaktır.				
14	Sık sık kavga ederim.				
15	Bazı insanlara karşı zor kullanılabileceğine inanırım.				
16	Bazı hallerde insanlara karşı zor kullanılabileceğine inanırım.				
17	Kavgaları seyretmek beni rahatsız etmez.				
18	İnsanların benden korkması hoşuma gider.				
19	Bazen başkalarına zarar verme isteği duyarım.				
20	Sokakta başıboş dolaşan hayvanlar ortadan kaldırılmalıdır.				

Ek 3: Saldırganlık Ölçeği

Madde No	Sevgili öğrenciler. Bu envanter kişilere uygun bazı etkinlikleri ya da duygusal durumları içeren ifadelerden oluşmaktadır. İfade sizin için " her zaman" geçerli ise cevap kağıdındaki (5); "sıklıkla" geçerli ise (4); "ara sıra" geçerli ise (3); "nadiren" geçerli ise (2); "hiç" geçerli değilse (1) numaralı boşluğun altına (X) işareti koyunuz. Lütfen tüm ifadelere boş bırakmadan cevap veriniz.	1 Hiç	2 Nadiren	3 Ara Sıra	4 Sıklıkla	5 Her Zaman
1	Kendime kazandığım başarı derecesine göre değer veririm.					
2	Kavga ve çatışmadan kaçınırım.					
3	Benim görüşlerime zıt olan görüşleri alt etmekten hoşlanırım.					
4	İnsanlar özellikle iyilik sever ve yumuşaktırlar.					
5	Beni kıran insanların mahvolduğunu görmek isterim.					
6	İnsanları eğitmek için hatalarını cezalandırmak gerekir.					
7	Bana hakaret eden insanı yumruklayıp yere sermek isterim.					
8	Konuşurken karşıdakinin anlamını bilmediğini düşündüğüm kelimeleri kullanmaktan kaçınırım.					
9	İnsanın her durumda kendi çıkarlarını koruması doğaldır.					
10	Başkalarının görüşümü kabul etmemeleri beni rahatsız etmez.					
11	Bana yapılan her türlü eleştiri kendime duyduğum saygıyı zedeler.					
12	Karşılık göreceğime emin olmadan sevgimi açığa vurmam.					
13	Davranışlarımda kendi çıkarlarımı ön plana aldığım zaman suçluluk duyarım.					
14	Konuşmalarımda küfür kullanırım.					
15	İnsanlar bencil ve acımasızdır.					
16	Başkalarına zarar vermemeye özen gösteririm.					
17	Bir yarışmada kazanamadığım zaman hakkımın yenildiği duygusuna kapılırım.					
18	Karşımdakiler üstünlüğümü kabul etmedikleri zaman bozulurum.					
19	Gazetelerde özellikle cinayet haberleri okurum.					
20	İnsanların özünde kavgacı ve yıkıcı eğilimin olduğuna inanırım.					
21	Hatalarımı kolay kolay kabul edemem.					
22	Elime geçeni fırlatıp atacak kadar sinirlendiğim olur.					
23	Televizyonda cinayet sahnelerini seyretmekten hoşlanırım.					
24	Karşımdakiler herhangi bir konuda üstünlüğümü kabul etmezlerse buna aldırış etmem.					
25	Sokakta kavga eden insanları gördüğümde ilgiyle seyredirim.					
26	Başkaları görüşümü kabul etmedikleri zaman bozulurum.					
27	Beni kıran insanları bağışlamam.					
28	İnsanları eğitmek için iyi davranışları ödüllendirilmeli.					
29	İnsanların arada bir yaptıkları haksızlıklar için suçluluk duymalarına gerek yoktur.					
30	Bu dünyada yaşamın tek yolu sert ve acımasız olmaktır.					
31	Bana biri zarar verdiğinde "öcümü almalıyım" şeklinde düşünürüm.					
32	Kendi görüşlerime zıt görüşleri dinlemekten hoşlanmam.					
33	Elime geçeni atıp kırmak isteyecek kadar öfkelenmişim olmaz.					
34	Üstünlüğümü kabul eden insanlarla beraber olmaktan hoşlanırım.					
35	Eleştiriye kendimi geliştirmek için bir fırsat sayıp hoş karşılarım.					
36	Başkalarının anlamını bilmedikleri kelimeleri kullanmaktan hoşlanırım.					
37	Konuşmalarımda küfre yer vermem.					
38	Bir yarışmayı kazanamadığım zaman rakibimin zayıf yanlarını düşünerek avunurum.					
39	Gazetelerde özellikle sanat ve kültür etkinliklerine ilişkin haberleri okurum.					
40	Filmlerdeki cinayet sahnelerine bakmam.					

41	Akıllica davranmayan kimseler alaya alınmaya mahkûmdur.					
42	Bende hata bulanların gördüğüm hatalarını hemen yüzlerine vururum.					
43	İnsanlara yanıtlamayacaklarını bildiğim sorular sorarım.					
44	Benimle özelliklerim açısından aynı düzeyde olan insanlarla beraber olmak isterim.					
45	Kızdığım insanların kusurlarını bulur çevremdekilere anlatırım.					

Ek 4: Şiddet Eğilimi Ölçeği İzin Yazısı

20.08.2019 Yusuf Mert Öztürk - merlozturk069@gmail.com - Gmail

☰ Gmail 🔍 is:starred

19

Yusuf Mert Öztürk Gelen Kutusu x

Mert Ozturk
Hocam merhabalar,İsmim Yusuf Mert Öztürk. Adalet Bakanlığı Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı E

Bülent BAYAT <bulentb@gazi.edu.tr>
Alıcı: ben

Sayın Öztürk adı geçen ölçeği her türlü akademik çalışmalarınızda kullanabilirsimiz. — Orjinal Me
11:19:51 +0300 (FET) Konu: Yusuf Mert Öztürk Hocam merhabalar, İsmim Yusuf Mert Öztürk. Adale
olarak görev yapıyorum. Gazi Üniversitesi Spor Bilimleri fakültesi Spor Yöneticiliği mezunuyum. Halk
programında yüksek lisansına devam ediyorum. Şu anda tez aşamasındayım. Tez danışmanım Dr.
FAKÜLTESİNDE OKUYAN PROFESYONEL SPORCULAR İLE PROFESYONEL OLMAYAN SPOR
BELİRLENMESİ olarak onaylanmıştır. Tezimde izniniz olursa tarafınızca geliştirilmiş olan "Şiddet Eğ
ve desteğinizi talep etmekteyim. Nazik cevabınız için şimdiden teşekkür ederim, Saygılarımla, Yusuf

Yanıtla Yönlendir

Ek 5: Saldırganlık Ölçeği İzin Yazısı

20.08.2019 yusuf mert  zt rk - mertozturk069@gmail.com - Gmail

≡ Gmail   izin

19

Meliha TUZGÖL DOST <mtuzgoldost@gmail.com>
Alıcı: ben

Merhaba,

Saldırganlık  l eğini ekte gönderiyorum. Çalışmanızda  l eği kullanabilirsiniz.

Kolaylıklar dilerim.

MTD

Mert Ozturk <mertozturk069@gmail.com>, 29 Nis 2019 Pzt, 10:05 tarihinde şunu yazdı:

Hocam merhabalar,
İsmim Yusuf Mert  zt rk. Adalet Bakanlığı Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı Dı Gazi Üniversitesi Spor Bilimleri fakültesi Spor Yöneticiliği mezunuyum. Halen I  ğretmenliği programında yüksek lisansıma devam ediyorum. şu anda tez ař lisans tez konum GAZİ ÜNİVERSİTESİ SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİNDE OK SPORCULARIN SPORDA şİDDET VE SALDIRGANLIK DAVRANIşLARINA İLİ olursa tarafınızca geliştirilmiş olan "Saldırganlık  l eği"ni kullanmak istiyorum. talep etmekteyim.

Nazik cevabınız için şimdiden teşekkür ederim,
Saygılarımla,
Yusuf Mert  zt rk
05071526789

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Yusuf Mert ÖZTÜRK
Doğum Yeri ve Tarihi : Eskişehir - 23/08/1990

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Gazi Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi
Yüksek Lisans Öğrenimi : Bartın Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Öğretimi Anabilim Dalı.

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurumlar : Ankara Cumhuriyet Baş Savcılığı,
Koruma Kurulu Sekreteryası
(2010- Halen)

İletişim

E-Posta Adresi : mertozturk069@gmail.com

Tarih : 09/09/2019